

G.H. Wolsink

No. 2.143

LEERLINGEN VAN HET MIDDELBAAR
AGRARISCH ONDERWIJS

Hun herkomst en toekomstplannen

Oktober 1980

SIGN: L26-2.143
EX. NO: A
MLV: 8049107

Landbouw-Economisch Instituut

Afdeling Structuuronderzoek

125834

OVERZICHT VAN VERWANTE PUBLIKATIES

No. 326	Bedrijfsopvolging en beroepskeuze in land- en tuinbouw Dr. Maris en Drs. Rijnveld augustus 1959	uitverkocht
No. 2.7	Achtergronden van de beroepskeuze van boerenzoons Drs. C.J.M. Spierings en Drs. F.J. Heunks januari 1969	uitverkocht
No. 2.34	Beroepskeuze in het agrarisch milieu en werkgelegenheid buiten de landbouw (Een oriënterende studie, uitgevoerd in Zuidwest-Overijssel, Voorst en Gorssel) Ir. P. van der Linden september 1971	uitverkocht
No. 2.64	Friese boeren van de toekomst, deel 1 Ir. K.M. Dekker augustus 1975	uitverkocht
No. 2.69	Friese boeren van de toekomst, deel 2 Ir. K.M. Dekker augustus 1975	uitverkocht
No. 2.70	Brabantse boeren van de toekomst, deel 1 Ir. J.M. Biemans augustus 1975	uitverkocht
No. 2.71	De bedrijfsopvolgingssituatie in de Nederlandse land- en tuinbouw Drs. J.J.J. Kloprogge juli 1975	f 7,--
No. 2.74	Brabantse boeren van de toekomst, deel 2 Ir. J.M. Biemans oktober 1975	f 5,50
No. 2.102	Aspecten van de toetreding van jongeren tot de land- en tuinbouw Drs. J.J.J. Kloprogge en G.H. Wolsink november 1977	f 12,50

OVERZICHT VAN VERWANTE PUBLIKATIES (vervolg)

No. 2.118	De huidige en toekomstige werkgelegenheid in de groene sector Drs. C.J.M. Spierings juni 1978	f 12,50
No. 2.120	De bedrijfsopvolgingssituatie in de Nederlandse land- en tuinbouw in 1976 Drs. S.A. Tjoa oktober 1978	f 10,00
No. 2.123	Drentse land- en tuinbouwbedrijven van oudere bedrijfshoofden zonder opvolger Drs. L. Tjoonk maart 1979	f 13,75
No. 2.129	Achterstallig onderhoud en werkgelegenheid in bossen en natuurterreinen Drs. C.J.M. Spierings augustus 1979	f 9,00
No. 2.132	Leerlingen van het lager agrarisch onderwijs Herkomst en toekomstplannen G.H. Wolsink september 1979	uitverkocht
Mededelingen		
No. 129	Jongeren voor de land- en tuinbouw Drs. J.J.J. Klopogge juli 1975	uitverkocht
No. 158	Wat gebeurt er met het bedrijf als er een zoon gaat meewerken? Overdruk uit het maandblad "Bedrijfsontwikkeling", 7e jaargang, no. 11, november 1976 Drs. J.J.J. Klopogge en Drs. J.H. Post	f 6,--
Inlichtingen		
No. 162	Leerlingen van het lager agrarisch onderwijs en hun toekomstplannen G.H. Wolsink december 1977	f 8,--

Inhoud

Blz.

WOORD VOORAF	7
SAMENVATTING	9
SLOTOPMERKINGEN	16
1. INLEIDING	18
2. ONTWIKKELING VAN HET AANTAL LEERLINGEN	21
2.1 Ontwikkeling van het aantal leerlingen in de eerste klassen	21
2.2 Ontwikkeling van het aantal leerlingen naar ouderlijk beroepsmilieu	23
2.3 Ontwikkeling van het aantal leerlingen naar opleidingsniveau	24
2.4 Ontwikkeling in de vooropleiding	26
2.5 Ontwikkeling bij het overig middelbaar agrarisch onderwijs	27
2.6 Ontwikkeling van het aantal leerlingen in de toekomst	28
3. HET LEERLINGENBESTAND	30
3.1 Geënquêteerde leerlingen naar jongens en meisjes, opleidingsniveau, afdeling en vakrichting	30
3.2 Leeftijd van de leerlingen	31
3.3 Vooropleiding van de leerlingen	32
3.4 Afkomst van de leerlingen	33
3.5 Leerlingen in de regio	35
4. KEUZE VOOR MIDDELBAAR AGRARISCH ONDERWIJS	37
4.1 Plannen en initiatieven voor het volgen van middelbaar agrarisch onderwijs	37
4.2 Mening van de ouders over het kiezen van middelbaar agrarisch onderwijs	40
5. BEROEPSPLANNEN	43
5.1 Plannen op korte termijn	43
5.2 Plannen op korte termijn en uiteindelijke beroepsplannen	44
5.3 Plannen op korte termijn en uiteindelijke beroepsplannen in de agrarische sector	46
5.4 Uiteindelijke beroepsplannen naar afdeling en vakrichting	47

5.5	Uiteindelijke beroepsplannen naar afkomst	48
5.6	Uiteindelijke beroepsplannen naar geslacht en opleidingsniveau	50
5.7	Uiteindelijke beroepsplannen naar regio	51
6.	TOT STAND KOMEN VAN BEROEPSPLANNEN	53
6.1	Uiteindelijke beroepsplannen naar ontstaan van plannen voor het volgen van middelbaar agrarisch onderwijs	53
6.2	Uiteindelijke beroepsplannen naar ontstaan van deze plannen	54
6.3	Verandering in de uiteindelijke beroepsplannen	56
6.4	Overleg over beroepskeuze	57
6.5	Aantrekkelijke kanten van beroepen	59
6.6	Beroepskeuze en tevredenheid met schoolkeuze	61
6.7	Mening van leerlingen over plaatsingsmogelijkheden	62
6.8	Instemming van ouders met uiteindelijke beroepskeuze	63
7.	LEERLINGEN DIE ZELFSTANDIG LANDBOUWER OF TUINDER WILLEN WORDEN	66
7.1	Het verkrijgen van een land- of tuinbouwbedrijf	66
7.2	Financiële problemen bij overnemen van land- en tuinbouwbedrijven	67
7.3	Mogelijkheden die het middelbaar agrarisch onderwijs biedt voor leerlingen die geen land- of tuinbouwbedrijf kunnen verwerven	68
7.4	Verwachtingen over leeftijd waarop zelfstandig in land- of tuinbouw	69

BIJLAGEN

1.	Vragenlijst	70
2.	Vestigingsplaats van scholen en aantal geënuquêteerde leerlingen	71
3.	Uiteindelijke beroepsplannen naar afdeling en vakrichting	72

Woord vooraf

In 1974 is, om inzicht te krijgen in de toekomstige ontwikkelingen van de agrarische beroepsbevolking, een onderzoek verricht naar de toetreding van jongeren tot de land- en tuinbouw. Hiertoe werd een enquête gehouden op + 1000 agrarische bedrijven en onder + 1400 leerlingen van land- en tuinbouwscholen, waarbij ook informatie over herkomst en toekomstplannen van de leerlingen werd verkregen.

Op verzoek van de Directie Landbouwonderwijs van het Ministerie van Landbouw en Visserij en de Onderwijscommissie van het Landbouwschap, is opnieuw een onderzoek ingesteld naar de herkomst en toekomstplannen van de leerlingen van de eindexamenklassen van lagere en middelbare agrarische scholen.

Door de medewerking van genoemde Directie en van directeuren en leraren van de scholen, was het mogelijk de leerlingen tijdens een lesuur, onder leiding van een LEI-medewerker en met assistentie van directeuren en leraren, een vragenlijst te laten invullen.

Bij het onderzoek werd in ruime mate gebruik gemaakt van adviezen en opmerkingen van de Directie Landbouwonderwijs van het Ministerie van Landbouw en Visserij en van de Onderwijscommissie van het Landbouwschap. Een woord van dank aan allen die aan dit onderzoek hun medewerking hebben verleend, is hier zeker op zijn plaats.

De resultaten van het onderzoek onder de leerlingen van het lager agrarisch onderwijs zijn reeds eerder gepubliceerd. In deze publikatie zijn de resultaten van het onderzoek onder de leerlingen van het middelbaar agrarisch onderwijs neergelegd.

Het onderzoek is opgezet en uitgevoerd door de afdeling structuuronderzoek. De analyse en verslaggeving zijn verzorgd door de heer G.H. Wolsink, medewerker van genoemde afdeling.

De Directeur,

(A. Maris)

Den Haag, oktober 1980

Samenvatting

- Doel en opzet van het onderzoek

In tegenstelling met de sterke daling van het aantal in de land- en tuinbouw werkenden is het aantal leerlingen bij het middelbaar agrarisch onderwijs in de laatste jaren sterk gegroeid. Voor een belangrijk deel is deze groei een gevolg van een toegenomen belangstelling voor dit onderwijs bij leerlingen van niet-agrarische afkomst. Vooral met het oog op de beroepsplannen van de leerlingen en de daarmee samenhangende factoren is, onder andere d.m.v. een enquête, in het voorjaar van 1978 een onderzoek verricht bij de leerlingen uit de examenklassen van alle middelbare agrarische scholen.

- Ontwikkeling van het aantal leerlingen

In de periode 1962 tot 1978 is de ontwikkeling van het aantal leerlingen in de eerste klassen in de afdeling tuinbouw geleidelijker verlopen dan in de afdeling landbouw. Bij deze laatste is na 1965 dit aantal verminderd en is de sterke groei later begonnen. In 1979 trad bij de afdeling tuinbouw een stabilisering op, terwijl bij de afdeling landbouw de groei doorging.

De verschillen in toeneming van het aantal leerlingen bij de afdelingen geven tevens verschillen in de regionale ontwikkelingen van het aantal leerlingen te zien. In het westen is de ontwikkeling tussen 1970 en 1979 vrijwel gelijk aan het landelijke beeld. In het noorden kwam de toeneming vrijwel alleen tot stand bij de afdeling landbouw, in het oosten is de toeneming bij de afdeling landbouw minder sterk geweest dan in de afdeling tuinbouw, terwijl in het zuiden beide afdelingen sterk zijn toegenomen.

Voor een deel is de aanzienlijke toename van het aantal leerlingen een gevolg van een grotere toeloop vanuit het agrarisch milieu; bij de afdeling landbouw in sterkere mate dan bij de afdeling tuinbouw. Een belangrijk deel van de toename betreft echter leerlingen uit een niet-agrarisch milieu; bij de afdeling tuinbouw was deze toeloop aanmerkelijk groter dan bij de afdeling landbouw. De opleiding bij de afdeling tuinbouw is voor een belangrijk deel gericht op dienstverlening in de tuinbouw, waarvoor veel belangstelling bestaat bij leerlingen uit een niet-agrarisch milieu.

Daarnaast heeft de mogelijkheid om te kunnen kiezen tussen een driejarige (A) en een tweejarige (B) opleiding bijgedragen tot de groei van het aantal leerlingen. Leerlingen met minder capaciteiten zijn hierdoor in de gelegenheid middelbaar land- en tuinbouwonderwijs te volgen.

Bij de toeneming van het aantal leerlingen is het percentage leerlingen afkomstig van het algemeen vormend onderwijs sterk toegenomen. Voor een deel kan dit een gevolg zijn van een grotere voorkeur voor deze vooropleiding. Verder kan het toenemen van het aantal leerlingen van niet-agrarische afkomst deze ontwikkeling hebben bevorderd.

Naar verwachting zal het aantal leerlingen in de eerste klassen van de middelbare agrarische scholen stijgen van 5100 in 1979 tot rond 6000 in 1982 en daarna tot 1987 min of meer stabiel blijven. In 1988 wordt, mede als gevolg van een al in een eerder stadium opgetreden daling van het aantal geboorten, een daling verwacht tot 5700 leerlingen.

- Het leerlingenbestand

Uit de examenklassen werden 2694 leerlingen geënkquêteerd, van wie 88% jongens en 12% meisjes. De driejarige A-opleiding volgde 65% en de tweejarige B-opleiding 35% van de leerlingen. Meisjes werden naar verhouding wat meer dan jongens in de A-opleiding aangetroffen. Van de meisjes volgde meer dan de helft onderwijs in de afdeling tuinbouw-dienstverlening, met name de vakrichting bloemsierkunst. Van de jongens volgde 63% de afdeling landbouw, 15% de afdeling tuinbouw-produktie, 18% de afdeling tuinbouw-dienstverlening (voornamelijk de vakrichting aanleg en onderhoud) en 4% de z.g. overige afdelingen, zoals bosbouw, cultuurtechniek of levensmiddelentechnologie. Leerlingen in de B-opleiding zijn met de opleiding aan de middelbare agrarische school veelal op een wat latere leeftijd begonnen dan de leerlingen in de A-opleiding. Verder hebben leerlingen in de B-opleiding vaker in de vooropleiding van schooltype gewisseld.

Van alle leerlingen had 29% als vooropleiding lager agrarisch onderwijs, 60% algemeen vormend onderwijs en 11% overig onderwijs gevolgd. Van de leerlingen afkomstig van de lagere agrarische school volgde 64% de B-opleiding.

De helft van de geënkquêteerde leerlingen uit de examenklassen van de middelbare agrarische scholen is van agrarische afkomst: van 42% heeft de vader een beroep in de landbouw en van 8% een beroep in de tuinbouw. Verder heeft 9% van de vaders een agrarisch verwant beroep en 41% een niet-agrarisch beroep.

Van de leerlingen van wie de vader landbouwer is, volgde 91% de afdeling landbouw. In wat mindere mate (73%) werd de afdeling tuinbouw-produktie gevolgd door leerlingen, van wie de vader tuin-der is. De afdelingen die opleiden voor functies buiten het land- en tuinbouwbedrijf, werden gevolgd door 37% van de leerlingen van wie de vader een agrarisch verwant beroep heeft en door 46% van de leerlingen van wie de vader een niet-agrarisch beroep uitoefent. Leerlingen in deze afdelingen tuinbouw-dienstverlening en de z.g. overige afdelingen waren voor 85% niet van een land- of tuinbouw-bedrijf afkomstig.

Regionaal gezien telt het westen de meeste leerlingen. Een groot deel van hen (48%) was van niet-agrarische afkomst. Het grootste aantal meisjes werd in het westen aangetroffen.

- Keuze voor het middelbaar agrarisch onderwijs

Hoewel 89% van de leerlingen zelf voor middelbaar agrarisch onderwijs heeft gekozen, heeft 56% nog andere plannen gehad. Dit had vooral betrekking op meisjes (76%) en op leerlingen met een niet-agrarische vooropleiding (64%). Geen andere plannen hadden vooral leerlingen van wie de vader een agrarisch beroep heeft, leerlingen in de afdeling landbouw en leerlingen afkomstig van de lagere agrarische school. Voor 9% van de leerlingen zijn andere plannen gewijzigd omdat ze voor ander onderwijs zijn afgewezen.

De meeste leerlingen die de voorkeur gaven aan middelbaar agrarisch onderwijs boven andere vormen van onderwijs zijn daarvoor niet door anderen aangespoord. Leerlingen die aanvankelijk geen plannen hadden om een verdere schoolopleiding te volgen, zijn nogal eens door ouders aangespoord.

Van een persoonlijke test hebben vooral leerlingen gebruik gemaakt die niet tot een andere opleiding zijn toegelaten (30%), gevolgd door leerlingen die de voorkeur gaven aan middelbaar agrarisch onderwijs boven andere vormen van onderwijs (24%). In totaal is 21% van de leerlinge getest.

Slechts 4% van de ouders heeft het volgen van middelbaar agrarisch onderwijs afgeraden, 79% liet hun kinderen vrij in de keuze van onderwijs, terwijl 17% van de ouders middelbaar agrarisch onderwijs daarentegen aan de leerlingen heeft aangeraden. Dit aanraden betrof vooral ouders van leerlingen in de B-opleiding en van leerlingen van wie de vader een agrarisch beroep heeft.

- Plannen na de middelbare agrarische school

Het middelbaar agrarisch onderwijs was voor 76% van de leerlingen de laatste opleidingsfase voor het begin van het beroepsleven, 13% had nog plannen voor het volgen van dagonderwijs, van wie 9% agrarisch en 4% niet-agrarisch. Daarnaast waren van 11% van de leerlingen de plannen op korte termijn nog onbekend, hoewel een deel daarvan vermeld heeft plannen te hebben voor het volgen van een praktijk- of vakschool in de agrarische sfeer.

Bijna de helft (48%) van de geënquêteerde leerlingen wilde in de agrarische sector gaan werken, 25% in de agrarisch verwante sectoren en 3% in de niet-agrarische sector. De plannen hangen samen met afkomst en gekozen vakrichting.

Bij de leerlingen die direct na de middelbare agrarische school wilden gaan werken waren de eerste beroepsplannen en de uiteindelijke beroepsplannen voor een belangrijk deel gericht op dezelfde beroepssector. Slechts 8% van al deze leerlingen wilde

uiteindelijk in een andere beroepssector gaan werken. Van leerlingen die een verdere opleiding wilden volgen lagen de plannen voor het uiteindelijke beroep vaak in de agrarisch verwante en de niet-agrarische sector. Deze leerlingen volgden hoofdzakelijk de A-opleiding.

De middelbare agrarische school is voor veel (47%) leerlingen een opleiding voor een zelfstandig beroep in de agrarische sector; 36% wilde landbouwer worden, 9% tuinder en 2% wilde een zelfstandig beroep in de dienstverlening voor agrarische bedrijven (vnl. loonwerker). Van de leerlingen die zelfstandig tuinder wilden worden, wilde een veel kleiner deel eerst op het ouderlijk bedrijf meewerken.

Van de leerlingen wilde 20% direct na het verlaten van de middelbare agrarische school een agrarisch beroep in loondienst. Voor een uiteindelijk beroep in agrarische loondienst had slechts 5% van de leerlingen belangstelling. Als het niet mogelijk is om zelfstandig agrariër te worden, wilden deze leerlingen vaak een beroep in een andere sector.

In de groene sector en de sector bloemist/winkelier wilde uiteindelijk 6% van de leerlingen een zelfstandig beroep en 11% een beroep in loondienst. Een overig agrarisch verwant beroep stond 16% van de leerlingen voor ogen, terwijl van 8% het uiteindelijke beroep niet bekend is.

- Verschillen in uiteindelijke beroepsplannen

De verschillen in de plannen voor de uiteindelijke beroepen van de leerlingen hangen samen met de gevolgde opleiding naar afdelingen en vakrichtingen, de afkomst, het geslacht, het opleidingsniveau van de leerlingen en de regio waarin de scholen zijn gevestigd.

De keuze van de afdeling en vakrichting is vaak afgestemd op de plannen voor het uiteindelijk beroep. Niet alle leerlingen denken echter aan een uiteindelijk beroep in de sector waarop hun opleiding was gericht. In de afdeling landbouw kwam de keuze van het beroep het meest overeen met de opleiding: 65% van deze leerlingen heeft plannen voor een zelfstandig agrarisch beroep. In veel mindere mate was dit het geval bij de afdeling tuinbouw-productie, waar 45% van de leerlingen zelfstandig agrariër wilde worden. In de afdeling tuinbouw-dienstverlening en de z.g. overige afdelingen (bosbouw, cultuurtechniek en levensmiddelentechnologie) wilde het grootste deel van de leerlingen een beroep waarvoor hun opleiding mogelijkheden biedt.

Van de leerlingen van wie de vader zelfstandig landbouwer is, willen de meesten (77%) een zelfstandig agrarisch beroep. In veel mindere mate (64%) is dit het geval t.a.v. leerlingen van wie de vader tuinder is. Een vijfde van alle leerlingen die zelfstandig agrariër wil worden, was niet afkomstig van een land- of tuinbouw-bedrijf. Anderzijds had 27% van de leerlingen, van wie de vader

zelfstandig agrariër was, geen plannen voor een agrarisch beroep. Plannen voor een beroep buiten het land- en tuinbouwbedrijf hebben relatief veel leerlingen die minder spontaan voor middelbaar agrarisch onderwijs hebben gekozen. Ook is de keuze van het uiteindelijke beroep vaker onbekend.

Tussen jongens en meisjes zijn er belangrijke verschillen in de plannen m.b.t. het uiteindelijke beroep. Bij de meisjes is er weinig animo voor een zelfstandig agrarisch beroep. Wel is de belangstelling voor beroepen in de agrarische dienstverlening en in de niet-agrarische sector groter dan bij de jongens.

Aanzienlijke verschillen in de beroepsplannen worden aangetroffen tussen de A-opleiding en de B-opleiding. In de B-opleiding hadden meer jongens plannen voor een zelfstandig agrarisch beroep dan in de A-opleiding (resp. 63% en 46%). Een groot deel van de leerlingen in de B-opleiding wordt in de afdeling landbouw aangetroffen.

Regionaal gezien hadden vooral leerlingen in het oosten plannen voor het uitoefenen van een zelfstandig agrarisch beroep (56%). In het noorden, zuiden en westen waren deze percentages resp. 52%, 48% en 41%.

- Tot stand komen van beroepsplannen

Plannen voor een zelfstandig agrarisch beroep komen het meest voor bij leerlingen die al op de lagere school van plan waren middelbaar agrarisch onderwijs te volgen. Ook leerlingen die eerst niet van plan waren verder onderwijs te volgen, hebben vaak een zelfstandig agrarisch beroep op het oog.

Van de leerlingen van wie de uiteindelijke beroepsplannen bekend zijn, heeft 53% nooit aan een ander beroep gedacht. Bij 21% zijn de reeds op de lagere school ontstane beroepsplannen nog steeds aanwezig. Van de leerlingen die wel andere beroepsplannen had (47%) vond 29% deze op den duur minder aantrekkelijk, 11% gaf hier uiteindelijk toch de voorkeur aan een zelfstandig agrarisch beroep, 18% gaf de andere plannen op omdat uitvoering niet mogelijk bleek. Bij 5% van deze leerlingen was een zelfstandig agrarisch beroep niet mogelijk.

Voor het kiezen van het uiteindelijke beroep heeft 61% van de leerlingen adviezen van anderen dan hun ouders ingewonnen. In mindere mate (53%) was dit het geval bij leerlingen die een zelfstandig agrarisch beroep willen uitoefenen. Voor het beroep van tuin-der is vaker advies ingewonnen dan voor het beroep van landbouwer (resp. 61% en 50%). De meeste adviezen zijn ingewonnen bij personen die het beroep uitoefenen dat de leerlingen voor ogen stond; van professionele beroepsvoorlichters was slechts 8% van de adviezen afkomstig.

- Beroepskeuze en tevredenheid met schoolkeuze

Vooral leerlingen die een zelfstandig agrarisch beroep willen uitoefenen, waren tevreden met de keuze van middelbaar agrarisch onderwijs. Minder tevreden zijn leerlingen die een niet-agrarisch beroep kiezen. Meisjes zijn minder tevreden dan jongens; geen verschil was er tussen jongens in de A-opleiding en de B-opleiding. Dooreengenomen was van alle leerlingen 72% tevreden met de keuze van het middelbaar agrarisch onderwijs,

- Plaatsingsmogelijkheden na de schoolopleiding

De meeste leerlingen (83%) voorzagen geen moeilijkheden bij het verkrijgen van een arbeidsplaats na beëindiging van de schoolopleiding. Dit betrof meer jongens dan meisjes (resp. 86% en 68%). Voor een deel is dit te verklaren uit een verschil in beroepskeuze tussen jongens en meisjes; binnen bepaalde beroepssectoren achten de meisjes de kansen op plaatsing bovendien geringer dan jongens.

Relatief de minste moeilijkheden bij het vinden van werk direct na de middelbare agrarische school verwachten degenen die uiteindelijk zelfstandig agrariër willen worden (92%). Veelal gaan deze immers eerst op het ouderlijk bedrijf meewerken. Moeilijkheden werden vooral verwacht voor plaatsing in de groene sector (25%) en in de overig verwante agrarische sector (27%).

Van de 17% leerlingen die moeilijkheden verwachten wil 6% verwant werk zoeken, 5% daarentegen ander werk. Een klein aantal (3%) wil zich verder bekwamen en enkelen (1%) wilden dan zelfs gaan emigreren. Geen idee van wat hun dan te doen staat heeft slechts 2%.

- Instemming van de ouders met het uiteindelijke beroep

Ontevreden met de uiteindelijke beroepsplannen was, volgens de leerlingen slechts 4% van de ouders. Een kwart van de ouders was duidelijk tevreden met de keuze. Dit betrof vooral ouders van leerlingen die zelfstandig agrariër wilden worden. Aanmoediging van de kant van ouders, zowel voor agrarische als voor agrarisch verwante beroepen, kwam vaker voor wanneer de vader zelfstandig agrariër is dan in de overige situaties.

- Leerlingen die zelfstandig landbouwer of tuinder willen worden

980 leerlingen gaven te kennen dat ze zelfstandig landbouwer en 225 dat ze zelfstandig tuinder wilden worden. Ruim een kwart van deze leerlingen wist niet of zij in de toekomst over een bedrijf kunnen beschikken (zelfstandig tuinder 30% en zelfstandig

landbouwer 26%). Een belangrijke oorzaak van deze onzekerheid is, dat de ouders geen agrarisch bedrijf exploiteerden, hetgeen vaker het geval was bij leerlingen die tuinder wilden worden dan bij leerlingen die landbouwer wilden worden (resp. 35% en 23%). Nog vaker, bij leerlingen die tuinder en die landbouwer wilden worden resp. 58% en 36%, worden financiële moeilijkheden genoemd. Ook gevallen dat er meerdere opvolgers zijn, dat de vader nog te jong is om het bedrijf over te dragen of dat het ouderlijk bedrijf minder geschikt is en soms wordt opgeheven zijn als oorzaken van onzekerheid genoemd.

Slechts 4% van de leerlingen die zelfstandig landbouwer of tuinder willen worden, zou het niet erg betreuren deze positie niet te kunnen bereiken. Driekwart van deze leerlingen was overigens van mening dat de opleiding aan de middelbare agrarische school voldoende mogelijkheden biedt voor een ander beroep dan dat van landbouwer of tuinder.

De leeftijd waarop de leerlingen dachten een zelfstandige positie in de land- of tuinbouw te kunnen bereiken, varieerde met de kans om deze positie te bereiken.

Slotopmerkingen

De sterke groei van het aantal leerlingen bij het middelbaar agrarisch onderwijs is voor een deel het gevolg van toegenomen belangstelling vanuit het agrarisch milieu. Bij de landbouw, meer dan bij de tuinbouw, is het besef gegroeid dat een opleiding op middelbaar niveau voor een goede uitoefening van een zelfstandig agrarisch beroep noodzakelijk is. De mogelijkheid om deze opleiding op twee niveaus te volgen, kan daarbij een extra stimulans hebben gegeven. In de toekomst zal dan ook het aantal bedrijfs- hoofden in de landbouw met een middelbare beroepsopleiding toenemen. De stijging van het aantal leerlingen van agrarische herkomst, die zelfstandig agrariër willen worden, geeft echter geen aanleiding om te veronderstellen dat het aantal gegadigden voor een agrarisch bedrijf zal toenemen.

De stijgende toeloop van leerlingen vanuit het niet-agrarisch milieu heeft in sterke mate bijgedragen tot de groei van het aantal leerlingen. Uit de enquête blijkt dat van 14% van de leerlingen die landbouwer of tuinder willen worden, de vader geen agrarisch bedrijf exploiteert. Dit betekent dat er vanuit het niet-agrarisch milieu pogingen worden gedaan om een agrarisch bedrijf te verkrijgen. Driekwart van deze gegadigden heeft evenwel te kennen gegeven aan het succes van deze pogingen te twifelen.

Veel leerlingen, afkomstig uit een niet-agrarisch milieu, willen werk in agrarisch verwante sectoren. Het aantal arbeidsplaatsen in deze sector is echter beperkt. Zo blijkt uit een onderzoek naar de werkgelegenheid in de groene sector, waar vooral leerlingen van de afdeling bosbouw evenals aanleg- en onderhoud belangstelling hebben, dat de groei van de werkgelegenheid in de groene sector minder sterk zal zijn dan in het verleden 1). Verscheidene leerlingen met plannen voor de agrarisch verwante beroepen, zijn er dan ook niet zeker van dat er voor hen een plaats zal zijn in deze beroepen.

Het kiezen van een niet-agrarisch beroep geeft ook enige aanwijzing voor de minder gunstige werkgelegenheid in de beroepssectoren waarvoor het middelbaar agrarisch onderwijs een opleiding biedt.

Een deel van de leerlingen die zelfstandig landbouwer of tuinder willen worden, vreest buiten de agrarische sector een arbeidsplaats te moeten vinden. Deze leerlingen menen echter dat de opleiding van de middelbare agrarische school goede mogelijkheden biedt voor een alternatief beroep.

---

1) C.J.M. Spierings: "De huidige en toekomstige werkgelegenheid in de groene sector", Publikatie No. 2.118. LEI, Den Haag, 1978.

Het is moeilijk te overzien in welke beroepssectoren de leerlingen uiteindelijk terecht zullen komen. De indruk is dat ze wel weten dat ze hun plannen aan de werkgelegenheidssituatie zullen moeten aanpassen. Na een aantal jaren kan hier wellicht een antwoord op worden gegeven. Hiervoor is verder onderzoek gewenst.

1. Inleiding

De omvang van de agrarische beroepsbevolking staat onder invloed van vele factoren, zowel van binnen als van buiten de bedrijfstak. Een belangrijke factor voor deze omvang is het aantal arbeidsplaatsen waarvoor de agrarische produktie werkgelegenheid en een redelijk inkomen kan verschaffen.

Sinds geruime tijd is, ondanks de sterk toegenomen agrarische produktie, het aantal arbeidsplaatsen in de agrarische sector aan een voortdurende daling onderhevig. Naar verwachting zal ook in de toekomst het aantal arbeidsplaatsen in deze sector verder afnemen ¹⁾).

De uittocht werd sinds ongeveer 1960 duidelijk zichtbaar. Eerst vooral onder de werknemers, daarna onder de meewerkende zoons en wel in die mate dat niet alle uittredende bedrijfshoofden door hun zoons werden opgevolgd en het aantal bedrijven afnam.

De verminderde toeloop naar de land- en tuinbouw werd aanvankelijk weerspiegeld in een daling van het aantal leerlingen bij het land- en tuinbouwonderwijs. Sinds 1974 is het aantal leerlingen bij het land- en tuinbouwonderwijs weer sterk toegenomen, ondanks de voortzetting van de dalende tendens in de werkgelegenheid in de land- en tuinbouw. Deze toegenomen belangstelling voor het volgen van agrarisch beroepsonderwijs was voor de afdeling Structuuronderzoek van het Landbouw-Economisch Instituut, mede op verzoek van de Directie Landbouwonderwijs van het Ministerie van Landbouw en Visserij en de Onderwijscommissie van het Landbouwschap, aanleiding voor het instellen van een onderzoek onder de leerlingen van het agrarisch onderwijs.

In 1974 is, in verband met de afnemende belangstelling bij jongeren voor een beroep in de land- en tuinbouw, een onderzoek uitgevoerd naar de toetreding van jongeren tot de land- en tuinbouw ²⁾. Naast + 1000 bedrijfshoofden van land- en tuinbouwbedrijven werden + 1400 leerlingen van het agrarisch onderwijs geënquêteerd. Deze leerlingen vormden eigenlijk een doorsnee van het leerlingenbestand dat zich had aangemeld toen de belangstelling voor het agrarisch beroepsonderwijs een dalende tendens vertoonde.

-
- 1) Een meer uitgebreide beschouwing over de vermindering van het aantal arbeidskrachten en bedrijven is te vinden in: Ministerie van Landbouw, Landbouwverkenningen, Staatsuitgeverij, Den Haag, april 1977.
  - 2) J.J.J. Klopogge: "Jongeren voor de land- en tuinbouw", Mededelingen en Overdrukken No. 129, LEI, Den Haag, 1975.
J.J.J. Klopogge en G.H. Wolsink: "Aspecten van de toetreding van jongeren tot de land- en tuinbouw", Publikatie No. 2.102, LEI, Den Haag, 1977.

Door de sterke toeneming van het aantal leerlingen zijn de gegevens van dit onderzoek niet meer van toepassing op het huidige leerlingenbestand. Een vervolgonderzoek onder de leerlingen van het agrarisch onderwijs was dan ook wenselijk om te kunnen peilen welke effecten de toeneming van het aantal leerlingen kunnen hebben. Vergelijking met het in 1974 uitgevoerde onderzoek is evenwel niet goed mogelijk, doordat na 1974 de samenstelling van het leerlingenbestand sterk is veranderd. Daar komt nog bij dat het vervolgonderzoek is uitgevoerd op alle scholen, terwijl in 1974 een steekproef uit de scholen bij het onderzoek was betrokken.

Het relatief geringe percentage bedrijfsopvolgers in de land- en tuinbouw met een diploma van een middelbare agrarische school kan in de toekomst, door de toeneming van het aantal leerlingen bij het middelbare land- en tuinbouwonderwijs, een vermeerdering vertonen. Een vermindering van het aantal opvolgers, gepaard gaande met verbetering van de opleiding van degenen die wel opvolgen, kan als een gewenste ontwikkeling worden beschouwd. Daarnaast is de belangstelling voor agrarisch onderwijs bij leerlingen afkomstig uit een niet-agrarisch milieu een belangrijke oorzaak voor de toeneming van het leerlingenaantal.

Naast oorzaken en motieven voor de toegenomen belangstelling voor het agrarisch onderwijs is het onderzoek vooral gericht op de herkomst en de beroepsplannen van de leerlingen.

Na de enquête onder de leerlingen van het lager agrarisch onderwijs in het voorjaar van 1977 zijn de leerlingen uit de examenklassen van het middelbaar agrarisch onderwijs in het voorjaar van 1978 geënuquéteerd. Daarbij was het mogelijk vrijwel al deze leerlingen bij het onderzoek te betrekken. Onvolkomenheden die aan een steekproef kleven zijn daardoor voorkomen.

Bij de leerlingen uit de examenklassen van de middelbare agrarische scholen kunnen, gelet op het leeftijdsverschil, nog meer duidelijke uitspraken omtrent beroepsplannen worden verwacht dan bij de leerlingen van de lagere agrarische scholen 1).

In deze publikatie zijn de uitkomsten vermeld van de enquête onder de leerlingen van de middelbare agrarische scholen. De gegevens die betrekking hebben op de ontwikkeling van het aantal leerlingen zijn ontleend aan publikaties over het land- en tuinbouwonderwijs van het Ministerie van Landbouw en Visserij. Ook is gebruik gemaakt van nog niet gepubliceerde gegevens van dit Ministerie.

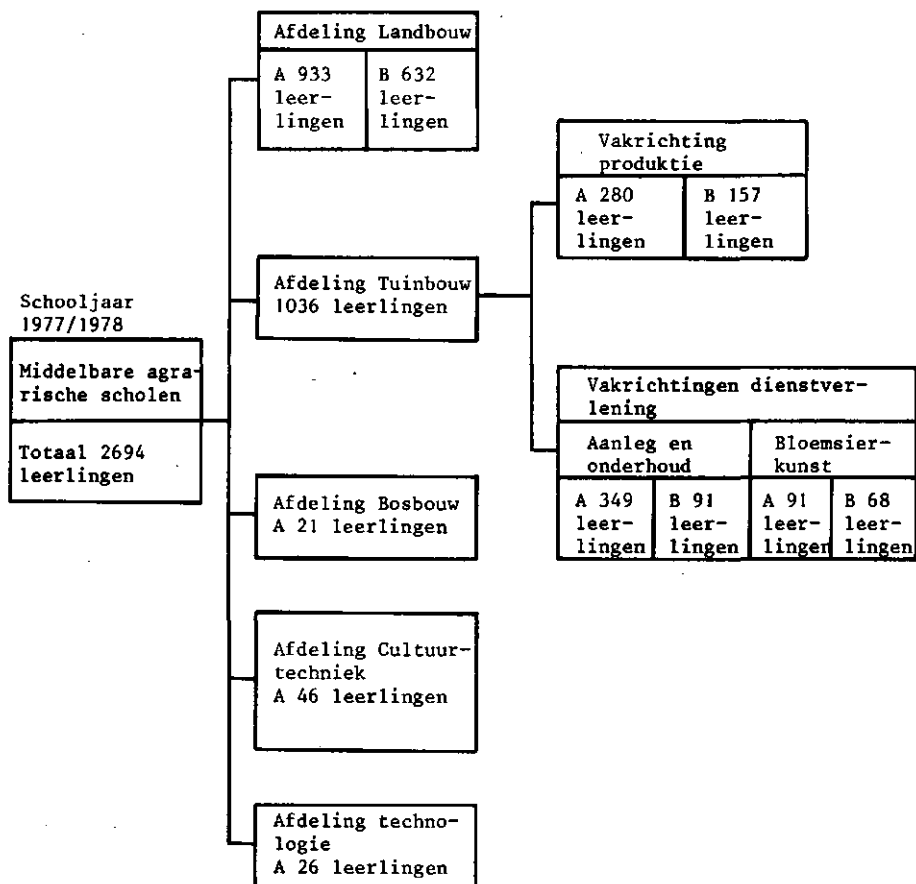
Een belangrijk aantal leerlingen van het middelbaar agrarisch onderwijs wil uiteindelijk zelfstandig landbouwer of tuinder worden. Aan deze leerlingen zijn een aantal vragen gesteld die met deze plannen verband houden. In een afzonderlijk hoofdstuk wordt hier aandacht aan besteed.

---

1) Zie: G.H. Wolsink, "Leerlingen van het lager agrarisch onderwijs; herkomst en toekomstplannen", Publikatie No. 2.132, LEI, Den Haag, 1979.

De verschillen in herkomst en beroepsplannen liggen voor een belangrijk deel reeds besloten in de verschillende opleidingsmogelijkheden bij het middelbaar agrarisch onderwijs. Deze veelzijdigheid kan van invloed zijn op de aantrekkingskracht van dit onderwijs. Een schematische voorstelling van de aantallen geënquêteerde leerlingen heeft hiervan een eerste indruk.

Schema 1.1 Aantallen leerlingen naar opleidingsmogelijkheden en opleidingsniveau in het schooljaar 1977-1978

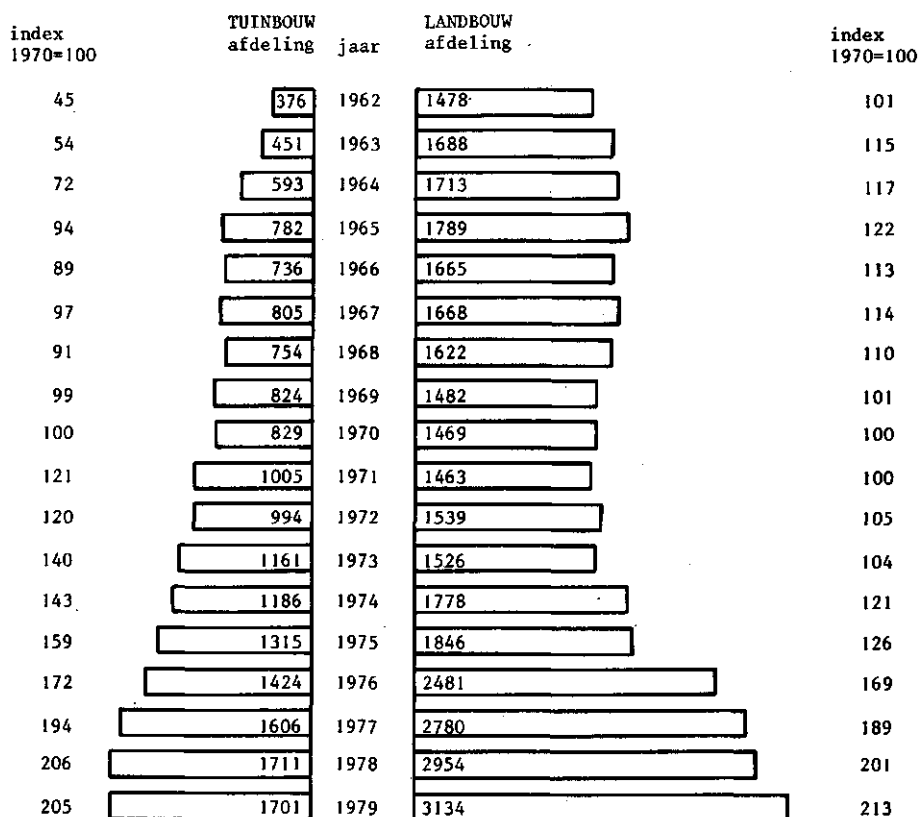

2. Ontwikkeling van het aantal leerlingen

2.1 Ontwikkeling van het aantal leerlingen in de eerste klassen

De ontwikkeling van het aantal leerlingen in de eerste klassen van de middelbare agrarische scholen vertoont aanmerkelijke verschillen tussen de afdelingen landbouw en tuinbouw.

Grafiek 2.1 Ontwikkeling van het aantal leerlingen in de eerste klassen

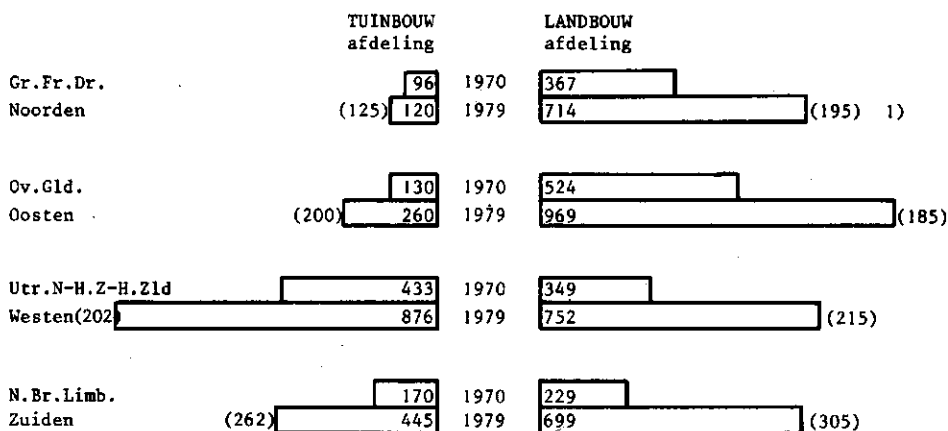
Bron: Ministerie van Landbouw en Visserij, Directie Landbouwonderwijs.

In de afdeling tuinbouw is de ontwikkeling van het aantal leerlingen geleidelijker verlopen dan in de afdeling landbouw. Tot 1967 was er in de afdeling tuinbouw een geleidelijke groei, daarna een stabilisering tot 1970, terwijl na 1970 een relatief sterke groei optrad. Bij de afdeling landbouw vertoonde de ontwikkeling tot 1965 een geleidelijke groei, van 1966 tot 1969 een geleidelijke afnemende groei, van 1970 tot 1973 een stabilisering en vanaf 1974 een sterke groei. Bij de afdeling landbouw is de toeneming later begonnen dan bij de afdeling tuinbouw. In 1979 treedt bij de afdeling tuinbouw een stabilisering op, terwijl bij de afdeling landbouw de groei onverminderd doorgaat.

Door deze ontwikkeling is de aantalsverhouding tussen de afdelingen landbouw en tuinbouw gewijzigd. Tot 1971 is het percentage leerlingen in de afdeling tuinbouw geleidelijk gestegen en daarna tot 1975 gelijk gebleven (circa 42% van het totaal aantal leerlingen). Na 1975 nam het aandeel van de afdeling tuinbouw af door de sterke groei van de afdeling landbouw. In 1979 was daardoor het percentage leerlingen in de afdeling tuinbouw teruggelopen tot 35%.

Regionaal gezien is de groei van het aantal leerlingen op de middelbare agrarische scholen in de afdelingen landbouw en tuinbouw niet overal in gelijke mate verlopen.

Grafiek 2.2 Regionale ontwikkeling van het aantal leerlingen in de eerste klassen tussen 1970 en 1979

1) ( ) 1979 in % van 1970.

Bron: Ministerie van Landbouw en Visserij, Directie Landbouwonderwijs.

In het noorden kwam de toeneming vrijwel alleen tot stand bij de afdeling landbouw. In het zuiden is de groei het grootst geweest, en is zowel bij de afdeling landbouw als bij de afdeling tuinbouw tot stand gekomen. In het oosten is de groei bij de afdeling landbouw in vergelijking met andere gebieden iets achtergebleven, daarentegen is de toeneming van de afdeling tuinbouw vrijwel gelijk aan het landelijk gemiddelde. In het westen vertoont de groei van de beide afdelingen een afspiegeling van de landelijke ontwikkeling.

Zowel in 1970 als in 1979 was het aantal leerlingen in de afdeling landbouw het grootst in het oosten en in de afdeling tuinbouw in het westen.

2.2 Ontwikkeling van het aantal leerlingen naar ouderlijk beroepsmilieu

Uit gegevens betreffende de beroepen van de ouders en verzorgers van de leerlingen op de middelbare land- en tuinbouwscholen blijkt dat de groei van het middelbare land- en tuinbouwonderwijs een gevolg is van een toeneming van het aantal leerlingen afkomstig uit zowel een agrarisch als uit een niet-agrarisch ouderlijk beroepsmilieu.

Grafiek 2.3 Ontwikkeling van het totale aantal leerlingen naar ouderlijk beroep in de periode 1970-1978

TUINBOUW afdeling			LANDBOUW afdeling	
niet-agrarisch	agrarisch		niet-agrarisch	agrarisch
1136	805	1970	2257	492
1220	974	1971	2283	484
1387	879	1972	2162	613
1572	1000	1973	2635	735
1878	816	1974	2756	984
1993	948	1975	2996	1148
2289	1012	1976	3296	1681
2544	1063	1977	3847	1985
2774	1259	1978	4522	2148

Bron: Ministerie van Landbouw en Visserij, Directie Landbouwonderwijs.

N.B. Voor 1978 berusten de cijfers voor een klein deel op schattingen. Dit tast het beeld niet noemenswaardig aan.

Bij de afdeling tuinbouw, waar naast vakrichtingen gericht op produktie ook vakrichtingen gericht op dienstverlening worden aangetroffen, was reeds in 1970 58% van de leerlingen van niet-agrarische herkomst. Tot 1974 is de groei hierbij vanuit het niet-agrarisch milieu sterker geweest dan vanuit het agrarisch milieu. In dat jaar was het aandeel van leerlingen uit een niet-agrarisch milieu gestegen tot 70%. Daarna is het aantal leerlingen afkomstig uit een agrarisch milieu een grotere stijging gaan vertonen. Tussen 1974 en 1978 zijn de percentages leerlingen afkomstig uit de beide milieus daardoor ongeveer gelijk gebleven.

Bij de afdeling landbouw is het aandeel van de leerlingen afkomstig uit een niet-agrarisch milieu geleidelijk gestegen van 18% in 1970 tot 34% in 1976 en 1977 en 32% in 1978. Naar verhouding nam het aandeel van leerlingen afkomstig uit een niet-agrarisch milieu bij de afdeling landbouw sterker toe dan bij de afdeling tuinbouw. Als gevolg hiervan is tevens het aantal leerlingen van niet-agrarische herkomst bij de afdeling landbouw relatief sterker toegenomen dan bij de afdeling tuinbouw. In 1971 kreeg de afdeling landbouw voor het eerst een driejarige A-opleiding en is bijgevolg sinds 1973 te vergelijken met de afdeling tuinbouw waar de A-opleiding al eerder driejarig was. Van het totaal aantal leerlingen van niet-agrarische herkomst kwam in 1973 32% bij de afdeling landbouw voor tegen 44% in 1978.

Het aandeel in het totale aantal van leerlingen afkomstig uit een niet-agrarisch milieu is bij de afdeling landbouw belangrijk meer toegenomen dan bij de afdeling tuinbouw. Uit het onderzoek op de lagere agrarische scholen 1) is gebleken dat van de leerlingen die in de sector produktie-tuinbouw wilden gaan werken er minder plannen hadden voor voortzetting van agrarisch onderwijs op middelbaar niveau dan van de leerlingen die in de landbouw wilden gaan werken. Leerlingen die middelbaar tuinbouwonderwijs wilden gaan volgen, hadden meer plannen voor een beroep in de dienstverlening in de tuinbouw dan voor een beroep in de produktie-tuinbouw. Plannen voor een beroep in de dienstverlening in de tuinbouw werden vooral aangetroffen bij leerlingen die niet van een land- of tuinbouwbedrijf afkomstig waren.

2.3 Ontwikkeling van het aantal leerlingen naar opleidingsniveau

Bij de meeste middelbare land- en tuinbouwscholen zijn twee opleidingsniveaus te onderscheiden, namelijk een A-opleiding met een duur van drie jaar en een B-opleiding met een duur van twee of drie jaar. Dit naast elkaar functioneren van twee opleidingsniveaus maakt het onderwijs voor meer leerlingen toegankelijk. Leer-

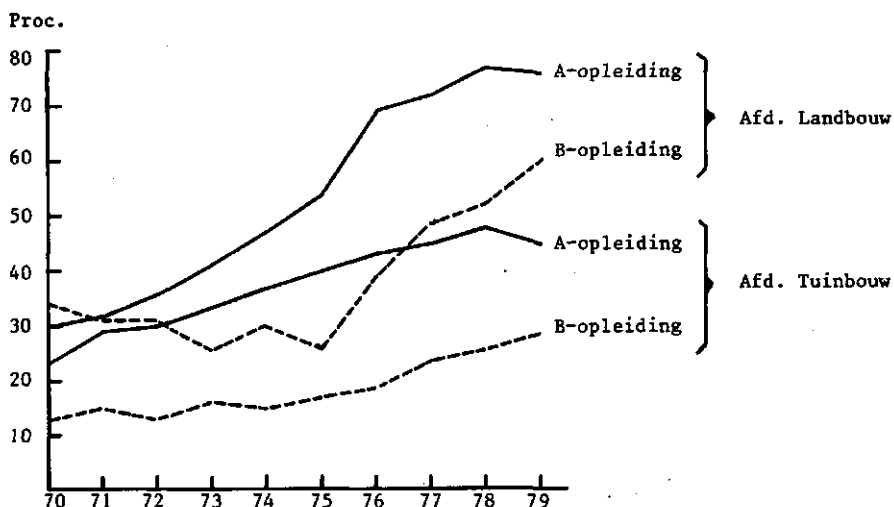
---

1) Vergelijk G.H. Wolsink a.w. blz. 44, tabel 5.1 en blz. 46, tabel 5.2.

lingen die niet voldoende capaciteiten hebben voor de A-opleiding kunnen vaak wel tot de B-opleiding worden toegelaten. Leerlingen in de B-opleiding hadden vaak minder mogelijkheden voor het volgen van niet-agrarisch onderwijs dan leerlingen in de A-opleiding. Deze factoren kunnen van invloed zijn op de ontwikkeling van het aantal leerlingen naar opleidingsniveau.

In de afdeling tuinbouw is tussen 1970 en 1978 de ontwikkeling van het aantal leerlingen in de eerste klassen, met geringe schommelingen, in de A-opleiding en de B-opleiding vrijwel gelijk geweest. Naar verhouding werden in 1970 en 1978 in de beide opleidingen evenveel leerlingen aangetroffen. In 1979 is echter het aantal leerlingen in de A-opleiding iets verminderd, terwijl in de B-opleiding het aantal is toegenomen.

Grafiek 2.4 Ontwikkeling van het aantal leerlingen in de eerste klassen van het middelbaar land- en tuinbouwonderwijs naar opleidingsniveau in procenten van het totaal aantal in 1970

Bron: Min. v. Landbouw en Visserij,
Directie Landbouwonderwijs

In de afdeling landbouw is de ontwikkeling van het aantal leerlingen in de eerste klassen bij de A-opleiding en de B-opleiding tussen 1970 en 1975 sterk verschillend geweest. Het aantal leerlingen in de A-opleiding vertoont tussen deze jaren een stijging. Het aantal leerlingen in de B-opleiding, dat in 1970 hoger was dan het aantal in de A-opleiding, bleef tot 1973 vrij sterk dalen. In 1974 trad een lichte stijging op, in 1975 gevolgd door een daling. Tussen 1975 en 1978 is deze ontwikkeling in de beide opleidingen echter meer gelijk verlopen. In 1979 is, evenals bij de afdeling tuinbouw, het aantal leerlingen in de A-opleiding iets verminderd en in de B-opleiding gestegen.

Het naast elkaar bestaan van twee opleidingsniveaus blijkt in de loop der jaren duidelijk in een behoefte te hebben voorzien. Leerlingen met uiteenlopende capaciteiten zijn daardoor in de gelegenheid middelbaar land- en tuinbouwonderwijs te volgen.

2.4 Ontwikkeling in de vooropleidingen

Uit de beschikbare gegevens is voor een reeks van jaren alleen onderscheid te maken naar drie vormen van vooropleiding, namelijk lagere agrarische school, MULO/MAVO en overig onderwijs. Tot het overig onderwijs worden ook leerlingen van de HAVO en het VWO gerekend. Uit gegevens van het CBS, die slechts voor enkele jaren bekend zijn, blijkt dat van leerlingen met overig onderwijs de helft beroepsonderwijs en de helft HAVO of VWO heeft gevolgd.

Tabel 2.1 Ontwikkelingen in de vooropleidingen van leerlingen van middelbare land- en tuinbouwscholen

Jaar	Afdeling landbouw				Afdeling tuinbouw			
	aantal leer- lingen 1)	percentage leerlingen met vooropleiding van l.a.s. MULO/ ov. op- MAVO leiding			aantal leer- lingen 2)	percentage leerlingen met vooropleiding van l.a.s. MULO/ ov. op- MAVO leiding		
1970	2749	68	19	13	839	56	25	19
1971	2767	73	19	8	927	59	33	8
1972	2775	68	25	7	995	51	30	19
1973	3370	54	34	12	1037	41	43	16
1974	3740	46	42	12	1103	32	50	18
1975	4148	37	46	17	1315	33	52	15
1976	4981	33	47	20	1424	35	50	15
1977	5832	33	48	19	3607	29	51	20

1) Alle leerlingen.

2) Eerst toegelatenen 1970 t/m 1976; alle leerlingen in 1977.

Bron: Ministerie van Landbouw en Visserij, Directie Landbouwonderwijs.

Het percentage leerlingen met lagere agrarische school als vooropleiding is sterk teruggelopen. Bij de afdeling landbouw was dit verhoudingsgewijs meer het geval dan bij de afdeling tuinbouw. Naar absolute aantallen is echter geen grote verandering in leerlingen met vooropleiding lagere agrarische school opgetreden. Een verminderde belangstelling van leerlingen met lager agrarisch onderwijs kan hier niet uit worden afgeleid.

Bij de toeneming van het aantal leerlingen is het percentage leerlingen met algemeen vormend onderwijs als vooropleiding sterk toegenomen. Voor een deel kan dit een gevolg zijn van een grotere voorkeur voor deze vorm van vooropleiding, die meer mogelijkheden in het vervolgonderwijs biedt. Daarnaast kan het toenemen van het aantal leerlingen van niet-agrarische herkomst deze ontwikkeling hebben bevorderd. Bij deze leerlingen ontstaan plannen voor het volgen van land- en tuinbouwonderwijs vaak op een wat latere leeftijd dan bij leerlingen van agrarische herkomst. Na de lagere school is dan gekozen voor niet-agrarisch onderwijs.

2.5 Ontwikkelingen bij het overig middelbaar agrarisch onderwijs

Enkele scholen voor middelbaar agrarisch onderwijs die wel bij de enquête zijn betrokken, zijn vanwege hun afwijkende opleiding tot dusver buiten beschouwing gebleven. Over de ontwikkeling bij deze scholen volgen in het kort enkele van de belangrijkste ontwikkelingen.

De middelbare school voor land- en tuinbouwonderwijs te Kapel-Avezaath kent geen aparte afdelingen voor landbouw en tuinbouw. Een groeiend aantal leerlingen, waarvan slechts enkelen uit een agrarisch milieu afkomstig zijn, heeft belangstelling voor de biologisch-dynamische methode voor het uitoefenen van land- en tuinbouw, die daar wordt onderwezen. Het aantal leerlingen in de eerste klas is gestegen van 18 in 1970 tot 81 in 1979. Dit is bijna 2% van het totale aantal leerlingen in de eerste klassen van alle andere middelbare land- en tuinbouwscholen.

In 1973 is in Bolsward en in Boxtel een middelbare opleiding in de levensmiddelentechnologie begonnen met 36 leerlingen in de eerste klassen. In 1979 was dit aantal uitgebreid tot 99. In de vier leerjaren samen werden deze opleidingen in 1979 door 316 leerlingen gevolgd, waarvan ruim driekwart van niet-agrarische herkomst is.

De middelbare bosbouw- en cultuurtechnische school in Velp (voorheen in Arnhem) heeft een beperkt toelatingsbeleid. Voor 1971 bewoog het aantal leerlingen in de eerste klas zich tussen 50 en 60. Sindsdien wordt een groter aantal leerlingen toegelaten. In de jaren 1977, 1978 en 1979 betrof dit in de eerste klassen resp. 83, 99 en 106 leerlingen. Tegelijk met het aantal leerlingen nam naar verhouding ook het aantal leerlingen uit een niet-agrarisch milieu toe. In 1965 was van alle leerlingen de helft, en in 1978 vier vijfde afkomstig uit een niet-agrarisch milieu.

2.6 Ontwikkeling van het aantal leerlingen in de toekomst

Uit gegevens van de Commissie Planprocedure voor deelneming aan het voortgezet onderwijs zijn de feitelijke ontwikkeling tussen 1970 en 1978 en de te verwachten ontwikkeling tot 1988 van het aantal leerlingen bij het middelbaar agrarisch onderwijs in beeld gebracht.

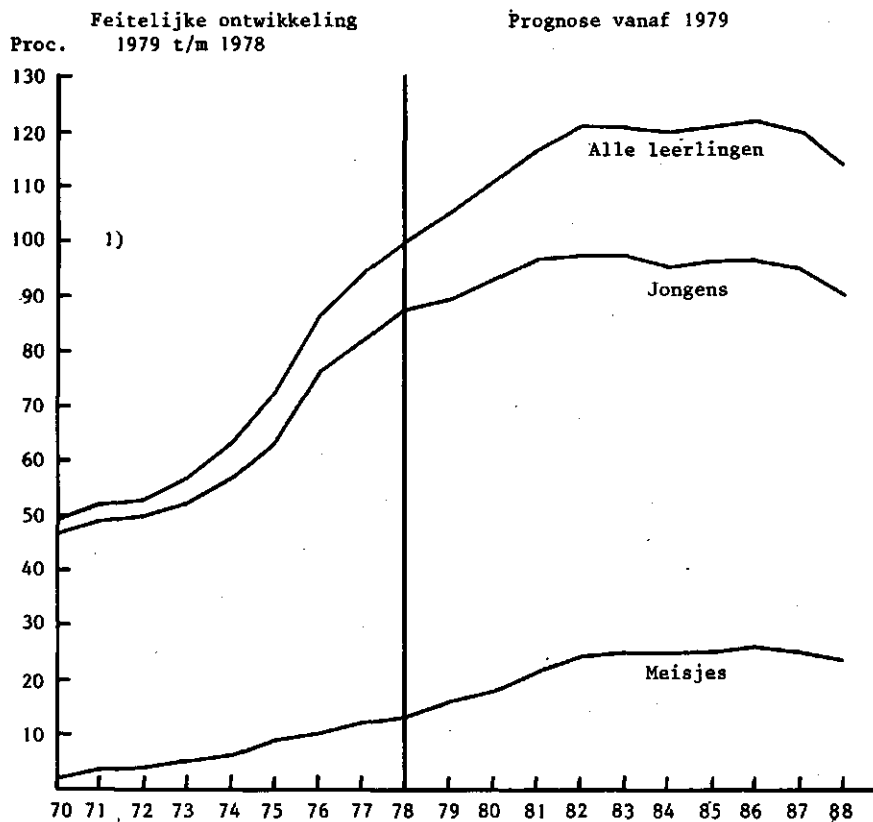
Het aantal leerlingen dat middelbaar agrarisch onderwijs volgt, hangt af van een aantal factoren, die slechts voor een deel exact zijn aan te geven. Het aantal geboorten is een gegeven waaruit vrij nauwkeurig de totale behoefte aan voortgezet onderwijs in een bepaald jaar kan worden berekend. Om te bepalen welk deel daarvan bij het middelbaar agrarisch onderwijs kan worden aange troffen, dient te worden nagegaan hoe de ontwikkelingen in het verleden zijn verlopen. Uit de verwachtingen omtrent het verdere verloop van deze ontwikkelingen kan dan een prognose van de toekomstige ontwikkeling worden gegeven.

Tussen 1970 en 1978 is het aantal leerlingen ongeveer verdubbeld. Hierbij heeft de toeneming van het aantal meisjes een belangrijke rol gespeeld. Het aandeel van de meisjes in het totale aantal leerlingen steeg van 4% in 1970 tot 13% in 1978.

De factoren die tussen 1970 en 1978 hebben bijgedragen aan de sterke groei van het aantal leerlingen zijn door de Commissie Planprocedure bij de toekomstige ontwikkeling in de berekening opgenomen. De toegenomen belangstelling voor vakonderwijs op middelbaar niveau bij toekomstige landbouwers en tuinders en de animo voor beroepen in de dienstverlenende sectoren van land- en tuinbouw, alsmede de toegenomen belangstelling voor natuur en milieu vanuit het niet-agrarisch milieu kunnen ook in de toekomst van invloed zijn op het aantal leerlingen bij het middelbaar agrarisch onderwijs.

Op grond van deze verwachtingen kan volgens de Commissie Planprocedure het aantal leerlingen in de eerste klassen stijgen tot rond 6000 in 1982, welk aantal tot 1987 ongeveer stabiel zal blijven. In 1988 wordt, vooral als gevolg van een al in een eerder opgetreden daling van het aantal geboorten, een daling tot 5700 leerlingen verwacht. Bij de jongens zal de stijging reeds in 1981 en bij de meisjes pas in 1983 tot staan komen. Naar verhouding zal de verwachte daling in 1988 bij de jongens ook groter zijn dan bij de meisjes.

Grafiek 2.5 Ontwikkeling van het aantal leerlingen in de eerste klassen van het middelbaar agrarisch onderwijs in procenten van het aantal in 1978

Bron: Publikatie 16 van de Commissie Planprocedure, Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, Staatsuitgeverij, Den Haag, sept. 1979

3. Het leerlingenbestand

3.1 Geënquêteerde leerlingen naar jongens en meisjes, opleidingsniveau, afdeling en vakrichting

De enquête werd in het voorjaar van 1978 gehouden bij de leerlingen van de examenklassen van het schooljaar 1977-1978. Volgens gegevens van de Directie Landbouwonderwijs van het Ministerie van Landbouw en Visserij waren er bij het begin van het schooljaar 2925 leerlingen op de middelbare agrarische scholen. Hiervan konden 2694 (92%) leerlingen worden geënquêteerd.

Tabel 3.1 Jongens en meisjes naar opleidingsniveau, afdeling en vakrichting

Afdeling Vakrichting	Aantallen en percentages leerlingen									
	totaal		jongens				meisjes			
			A-opl.		B-opl.		A-opl.		B-opl.	
	aant.	%	aant.	%	aant.	%	aant.	%	aant.	%
Landbouw	1565	58,2	891	33,1	606	22,5	42	1,6	26	1,0
Tuinbouw- productie	437	16,2	214	7,9	136	5,1	66	2,4	21	0,8
Tuinbouw- dienstverl.: aanleg en onderhoud	440	16,3	275	10,2	84	3,1	74	2,7	7	0,3
bloemsierk.	159	5,9	29	1,1	32	1,2	62	2,3	36	1,3
Overige 1)	93	3,4	89	3,3	-	-	4	0,1	-	-
Totaal	2694	100,0	1498	55,6	858	31,9	248	9,1	90	3,4

1) Waarvan 21 bosbouw, 46 cultuurtechniek en 26 levensmiddelen-technologie.

N.B. Op 3 scholen zijn geen leerlingen in de B-opleiding geënquêteerd omdat de tweejarige opleiding met een jaar is verlengd. Het betreft 59 leerlingen.

Meisjes vormen een achtste deel van het leerlingenbestand. Ze worden naar verhouding wat meer dan de jongens in de A-opleiding aangetroffen, namelijk resp. 73% en 64%. Meer dan de helft van de meisjes volgt een opleiding in dienstverlening in de tuinbouw, waarbij de vakrichting bloemsierkunst de meeste leerlingen telt. Voor de afdeling landbouw is de belangstelling bij meisjes veel geringer dan voor de afdeling tuinbouw.

Bij de jongens volgt 63% een opleiding in de landbouw en 15% in de afdeling tuinbouw, gericht op de produktie. Verder wordt 18% aangetroffen in de afdeling tuinbouw gericht op de dienstverlening en 4% bij de overige afdelingen. Bij de afdeling landbouw en bij de produktietuinbouw volgen relatief veel (circa 40%) jongens de B-opleiding. Bij de vakrichting aanleg en onderhoud ligt de nadruk overwegend op de A-opleiding.

3.2 Leeftijd van de leerlingen

De leeftijden van de leerlingen in de examenklassen lopen nogal uiteen en vertonen verschillen tussen jongens en meisjes evenals tussen de A- en de B-opleiding.

Tabel 3.2 Leeftijd van de leerlingen

Geslacht	Oplei- dings- niveau	Aantal leer- lingen	Percentage leerlingen met een leeftijd van .... jaar						
			17	18	19	20	21	22	e.o.
Jongens	A	1498	1	19	36	26	11	7	
	B	858	13	37	26	15	4	5	
Totaal		2356	5	26	32	22	8	7	
Meisjes	A	248	1	16	30	24	15	14	
	B	90	9	31	25	18	9	8	
Totaal		338	3	20	29	23	13	12	
Alle leerlingen		2694	5	25	32	22	9	7	

De leerlingen in de A-opleiding zijn gemiddeld ouder dan in de B-opleiding. Bij de meisjes zijn er meer oudere leerlingen dan bij de jongens. De leeftijden van de leerlingen in de A- en de B-opleiding zijn echter niet zonder meer vergelijkbaar door de verschillende duur van deze opleidingen. De A-opleiding duurt altijd drie jaar en de B-opleiding in de meeste gevallen twee jaar. Op een tweetal scholen werden 51 leerlingen met een driejarige B-opleiding geënquêteerd. Bij het in aanmerking nemen van de verschillen in opleidingsduur kan worden waargenomen dat leerlingen in de B-opleiding vaker op "oudere" leeftijd met de opleiding op de middelbare agrarische school zijn begonnen dan de leerlingen in de A-opleiding. Meisjes zijn hier ook vaker op "oudere" leeftijd mee begonnen dan jongens.

De belangrijkste oorzaak voor het later beginnen met de opleiding op de middelbare agrarische school is gelegen in de duur van de voorgaande opleidingen. Deze duur is vaak verlengd door wisseling van schooltype. Bij de A-opleiding is 8% van de jongens

en 9% van de meisjes en in de B-opleiding 21% van de jongens en 28% van de meisjes in de vooropleiding van schooltype verwisseld, bijvoorbeeld van MAVO naar lagere agrarische school.

Niet alleen verwisselen van schooltype is oorzaak van later beginnen met middelbaar agrarisch onderwijs. Bij 11% van de meisjes en 6% van de jongens werd gedurende minstens één jaar vóór het volgen van middelbaar agrarisch onderwijs geen andere schoolopleiding gevolgd.

3.3 Vooropleiding van de leerlingen

In hoofdstuk 2 is gebleken dat naar verhouding het aantal leerlingen met als vooropleiding lager agrarisch onderwijs in de laatste jaren sterk is verminderd en met algemeen vormend onderwijs sterk is toegenomen.

Leerlingen met lager agrarisch onderwijs als vooropleiding komen het meest voor in de B-opleiding. Van de 775 leerlingen die rechtstreeks van de lagere naar de middelbare agrarische school zijn gegaan, is 64% in de B-opleiding geplaatst. Dat leidde er onder meer toe dat in de A-opleiding 16% en in de B-opleiding 52% van de leerlingen als vooropleiding lagere agrarische school heeft. Van alle leerlingen heeft 29% deze vooropleiding gevolgd, waarbij overigens 9% na de lagere school via ander onderwijs bij het lager agrarisch onderwijs is terechtgekomen.

Tabel 3.3 Vooropleiding naar afdeling, vakrichting, opleidingsniveau en geslacht

Afdeling vakrichting	Aantal leer- lingen	Percentage leerlingen met een ..... vooropleiding				
		agrarische		niet-agrarische		
		alleen lagere agr. school	ander onder- wijs + l.a.s.	algemeen vormend onder- wijs	be- roeps- onder- wijs	comb. van onder- wijs
Landbouw	1565	22	9	56	9	4
Tuinbouw-prod.	437	19	6	68	3	4
Tuinbouw-dienst- verlening:						
aanleg en onderh.	440	16	9	68	3	4
bloemsierkunst	159	12	21	57	6	4
Overige	93	12	1	70	9	8
Totaal	2694	20	9	60	7	4
A-opleiding	1746	12	4	76	4	4
B-opleiding	948	34	18	31	13	4
Jongens	2356	22	9	58	7	4
Meisjes	338	5	8	76	5	6

Van de meisjes is slechts een gering deel (13%) van het lager agrarisch onderwijs afkomstig. Dit houdt wellicht verband met het op een later tijdstip kiezen voor agrarisch onderwijs.

In de afdeling landbouw zijn de leerlingen met vooropleiding op de lagere agrarische school relatief sterk vertegenwoordigd (31%) evenals leerlingen in de vakrichting bloemsierkunst (33%). Bij de afdeling tuinbouw, gericht op de produktie en bij de vakrichting aanleg en onderhoud heeft 25% van de leerlingen deze vooropleiding gevolgd. Het minst is dit het geval bij de overige afdelingen. Het percentage leerlingen in de afdelingen en vakrichtingen met als vooropleiding lager agrarisch onderwijs vertoont een duidelijke samenhang met het percentage leerlingen dat de B-opleiding volgt op de middelbare agrarische school.

Het grootste deel (60%) van alle leerlingen heeft algemeen vormend onderwijs als vooropleiding voor de middelbare agrarische school gevolgd. Van de 1628 leerlingen met deze vooropleiding is 82% in de A- en 18% in de B-opleiding geplaatst. Hierdoor heeft in de A-opleiding 76% en in de B-opleiding 31% van de leerlingen algemeen vormend onderwijs gevolgd.

Van alle leerlingen is 11% afkomstig van niet-agrarisch beroepsonderwijs. Hiervan is bijna de helft in de A-opleiding toegelaten en voor de rest bood de B-opleiding een plaats.

Mede door de mogelijkheid middelbaar agrarisch onderwijs op twee niveaus te kunnen volgen, staat het middelbaar agrarisch onderwijs open voor leerlingen met sterk uiteenlopende vooropleidingen.

3.4 Afkomst van de leerlingen

Van alle leerlingen is de helft van agrarische herkomst: van 42% heeft de vader een beroep in de landbouw en van 8% een beroep in de tuinbouw. Verder oefent 9% van de vaders een agrarisch verwant beroep uit. Van een belangrijk deel (41%) van de leerlingen heeft de vader een niet-agrarisch beroep.

Leerlingen van agrarische afkomst volgen op de middelbare agrarische school doorgaans de onderwijsrichting die directe aansluiting geeft op het beroep dat hun vader heeft. Van leerlingen van wie de vader landbouwer is, volgt 91% een opleiding in de afdeling landbouw. In wat mindere mate (73%) volgen leerlingen van wie de vader tuinder is een opleiding in de afdeling produktie-tuinbouw.

Een klein deel van de zoons van landbouwers (6%) en een wat groter deel van de zoons van tuinders (18%) volgt een opleiding voor een beroep buiten land- en tuinbouwbedrijven. In meerdere mate wordt dit aangetroffen bij leerlingen van wie de vader een agrarisch verwant beroep heeft (37%) en het meest bij leerlingen van wie de vader in de niet-agrarische sector werkt (46%). In totaal volgt 22% van de leerlingen een opleiding in de tuinbouwdienstverlening en 4% in de overige opleidingen. Het grootste deel hiervan (85%) is afkomstig uit een agrarisch verwant of een niet-agrarisch ouderlijk beroepsmilieu.

Tabel 3.4 Afkomst van de leerlingen naar afdeling en vakrichting

Beroepssector van de vader	Aantal leer- lingen	Percentage leerlingen in de afdeling				
		land- bouw	tuinbouw: produktie	tuinbouw: dienstverlening aanl.en bloem- onderh. sierk.	ov. op- leidingen	
Landbouw	1134	91	3	3	2	1
Tuinbouw	213	9	73	9	8	1
Agrar.verwant	255	45	18	22	7	8
Niet-agrarisch	1092	36	18	30	10	6
Totaal	2694	58	16	16	6	4

Niet alleen naar onderwijsrichting (afdeling c.q. vakrichting), maar ook naar opleidingsniveau (A- of B-opleiding), evenals tussen jongens en meisjes zijn er verschillen naar afkomst.

Tabel 3.5 Opleidingsniveaus en geslacht naar afkomst en afdelingen

	Aantal leer- lingen	Percentage leerlingen naar afdelingen en afkomst			
		afdeling landbouw + tuinbouw: produktie	afdeling tuinbouw: dienstverlening + overige opleidingen		
		agra- rische afkomst	agrar.ver- wante + niet- agrar.afkomst	agra- rische afkomst	agrar.ver- wante + niet- agrar.afkomst
A-opleiding	1746	40	29	5	26
B-opleiding	948	57	26	2	15
Totaal	2694	46	28	4	22
Jongens	2356	51	28	3	18
Meisjes	338	14	32	8	46

Wat het opleidingsniveau betreft wordt de B-opleiding naar verhouding meer door leerlingen van agrarische afkomst gevolgd dan de A-opleiding. Van de 59% leerlingen van agrarische afkomst in de B-opleiding volgt 57% de op de produktie gerichte opleidingen, hoofdzakelijk zoons van landbouwers. Blijkbaar is de A-opleiding voor veel zoons van landbouwers en ook van tuinders minder geschikt vanwege de hoge eisen die deze opleiding stelt. Het aangepaste leerprogramma in de B-opleiding biedt voor deze leerlingen de kans een opleiding te volgen die voor hun toekomstig beroep noodzakelijk is.

Van de meisjes is 22% van agrarische herkomst. Nog minder meisjes (14%) volgen de op de produktie gerichte afdelingen. De belangstelling van de meisjes is vooral gericht op een opleiding in de dienstverlenende sector in de tuinbouw. Zo volgen 98 meisjes de vakrichting aanleg en onderhoud en 81 de vakrichting bloemsierkunst.

3.5 Leerlingen in de regio

Een viertal scholen voor middelbaar agrarisch onderwijs, namelijk de land- en tuinbouwschool in Kapel-Avezaath, de scholen voor levensmiddelentechnologie in Bolsward en Bostel en de school voor bosbouw en cultuurtechniek in Velp worden door leerlingen uit het hele land bezocht. Op deze scholen zijn 136 leerlingen geënkquêteerd, waarvan 116 jongens en 20 meisjes.

De overige scholen, met in totaal 2558 leerlingen, zijn van meer regionale betekenis en worden hoofdzakelijk bezocht door leerlingen die dagelijks de afstand tussen de ouderlijke woning en de school af kunnen leggen. In bijlage 2 zijn de aantallen leerlingen per school vermeld, waarbij een onderscheid is gemaakt naar A- en B-opleiding. In het noorden (Groningen, Friesland en Drenthe) wordt 18% van de geënkquêteerde leerlingen aangetroffen, in het oosten (Gelderland en Overijssel) 26%, in het westen (Utrecht, Noord- en Zuid-Holland en Zeeland) 37% en in het zuiden (Noord-Brabant en Limburg) 19%.

Tabel 3.6 Leerlingen per regio naar categoriën

Categorie	Noorden		Oosten		Westen		Zuiden	
Beroepssector van de vader:								
landbouw	286	63%	376	56%	255	27%	204	41%
tuinbouw	-	-	36	5%	142	15%	31	6%
agrarisch verwant	37	8%	61	9%	89	10%	42	9%
niet-agrarisch	134	29%	200	30%	448	48%	217	44%
Totaal	457	100%	673	100%	934	100%	494	100%
Afdeling:								
landbouw	371	81%	498	74%	392	42%	281	57%
tuinbouw:								
produktie	23	5%	72	11%	284	30%	38	8%
dienstverlening	63	14%	103	15%	258	28%	175	35%
Jongens	425	93%	625	93%	753	81%	437	88%
Meisjes	32	7%	48	7%	181	19%	57	12%

Tussen enerzijds de gebieden en anderzijds het percentage leerlingen van niet-agrarische afkomst, het percentage leerlingen in de afdeling dienstverlening in de tuinbouw en het percentage meisjes onder de leerlingen bestaat een samenhang. Zo zijn deze drie percentages laag in het noorden en oosten en belangrijk hoger in het zuiden.

Het westen neemt een uitzonderlijke positie in. Zowel het percentage leerlingen van niet-agrarische afkomst als het percentage meisjes onder de leerlingen is daar het hoogst, terwijl het percentage leerlingen in de afdeling dienstverlening in de tuinbouw lager ligt dan in het zuiden. In het westen volgen vrij veel leerlingen van niet-agrarische afkomst de afdelingen landbouw en tuinbouw-produktie.

4. Keuze voor middelbaar agrarisch onderwijs

4.1 Plannen en initiatieven voor het volgen van middelbaar agrarisch onderwijs

Plannen voor het volgen van middelbaar agrarisch onderwijs kunnen op verschillende tijdstippen en op grond van allerlei overwegingen ontstaan. In een vroeg stadium, namelijk reeds voor of bij het verlaten van de lagere school, had 19% van de leerlingen al het idee dit onderwijs te gaan volgen. Daarentegen heeft 6% van de leerlingen pas besloten dit onderwijs te volgen enige tijd na het beëindigen van een voorgaande schoolopleiding. Bij driekwart van de leerlingen zijn de plannen voor het volgen van middelbaar agrarisch onderwijs ontstaan tijdens de opleiding aan de voorgaande school.

Hoewel een groot deel (89%) van de leerlingen hoofdzakelijk op eigen initiatief tot deze keuze is gekomen, blijkt deze keuze niet altijd een vanzelfsprekende zaak te zijn geweest. Van alle leerlingen heeft 56% nog wel andere plannen gehad, maar men heeft deze vaak na eigen overweging - en soms noodgedwongen opgegeven.

Bijna de helft (48%) van de leerlingen heeft min of meer serieus overwogen na het voorgaand onderwijs een niet-agrarische opleiding te volgen, in het bijzonder leerlingen die bij het voorgaand onderwijs reeds een niet-agrarische beroepsopleiding volgden. Naast een aantal leerlingen dat niet tot een verdere niet-agrarische opleiding werd toegelaten, worden hierbij veel leerlingen aangetroffen met enige ervaring bij niet-agrarisch onderwijs, die echter de voorkeur gaven aan agrarisch onderwijs.

Verder blijkt dat veel leerlingen afkomstig zijn van het algemeen vormend onderwijs. Hiervan werd 10% niet tot ander onderwijs toegelaten en heeft toen voor middelbaar agrarisch onderwijs gekozen. Van de overigen heeft weliswaar bijna de helft wel een andere opleiding overwogen, maar toch de voorkeur gegeven aan agrarisch onderwijs. Ook een aantal leerlingen afkomstig van het lager agrarisch onderwijs blijkt aan andere onderwijsmogelijkheden te hebben gedacht, hoewel het middelbaar agrarisch onderwijs de meest voor de hand liggende vervolgopleiding was.

Het volgen van middelbaar agrarisch onderwijs is voor veel leerlingen geen vanzelfsprekende zaak geweest. Blijkbaar zijn er andere mogelijkheden binnen hun gezichtskring geweest vóór uiteindelijk de keuze viel op de middelbare agrarische school. Door meisjes is, meer dan door jongens, aan andere mogelijkheden gedacht. Verder bleek dat er naar verhouding meer meisjes dan jongens niet tot andere opleidingen zijn toegelaten. Ook tussen de A- en de B-opleidingen zijn er in dit opzicht verschillen. In de B-opleiding had een groter deel (64%) geen plannen voor een andere opleiding dan in de A-opleiding (45%). In de B-opleiding vindt men daarbij

Tabel 4.1 Ontstaan van plannen voor volgen van middelbaar agrarisch onderwijs naar categorieën van leerlingen

Categorie	Aantal leer- lingen	Percentage leerlingen van wie het plan middelbaar agrariſch onderwijs te volgen is ontstaan			
		zonder andere plannen	geen verder onderwijs	met andere plannen voor: <u>niet-agrariſch onderwijs en</u> <u>van gedachte</u> <u>niet toege-</u> <u>veranderd</u> <u>laten</u>	
Beroepssector van de vader:					
landbouw	1134	51	10	34	5
tuinbouw	213	45	12	36	7
agrariſch verwant	255	40	7	42	11
niet-agrariſch	1092	37	6	45	12
Totaal	2694	44	8	39	9
Afdeling vakrichting:					
landbouw	1565	47	10	36	7
tuinbouw-productie	437	41	7	44	8
tuinbouw-dienstverlening:					
aanleg en onderhoud	440	40	4	44	12
bloemsierkunst	159	27	8	47	18
overige	93	44	2	41	13
Voorgaand onderwijs:					
alleen lager agrar. onderwijs	531	69	15	14	2
comb. met lager agrar. onderwijs	244	47	11	36	6
alleen alg. vormend onderwijs	1628	39	5	46	10
alleen niet-agrar. beroepsonderw.	185	31	15	45	9
comb. van niet-agrar. onderwijs	106	9	9	67	15
A-opleiding	1746	40	5	45	10
B-opleiding	948	50	14	30	6
Jongens	2356	47	9	36	8
Meisies	338	24	5	56	15

ook een groter deel leerlingen die geen plannen voor een verdere opleiding hadden.

Belangrijke verschillen zijn er tevens naar afkomst, en naar afdeling en vakrichting binnen het middelbaar agrarisch onderwijs. Leerlingen die niet uit land- of tuinbouw afkomstig zijn, en voor een groot deel een opleiding volgen in de dienstverlenende afdeling tuinbouw en in de overige afdelingen, hebben vaak een andere opleiding overwogen. Daarnaast blijkt ook een deel van de leerlingen van agrarische afkomst, die de afdeling landbouw of de afdeling tuinbouw-produktie volgen, nog vaak een andere opleiding te hebben overwogen.

Het kiezen van middelbaar agrarisch onderwijs is niet uitsluitend een uitvloeisel geweest van overwegingen van de leerlingen zelf, maar ook kunnen ouders en onderwijskrachten van de voorgaande school en een persoonlijke test van invloed geweest zijn op de schoolkeuze. Naar de wijze waarop de plannen voor het volgen van middelbaar agrarisch onderwijs zijn ontstaan, naar opleidingsniveaus en ook wel tussen jongens en meisjes zijn er verschillen in de mate waarin deze invloeden een rol hebben gespeeld.

Tabel 4.2 Invloeden op plannen voor het volgen van middelbaar agrarisch onderwijs

Ontstaan van plannen	Aantal leerlingen	Percentage leerlingen				
		waarvan volgen middelbaar agrarisch onderwijs voor-			persoon-	
		al op initiatief van			lijk ge-	
		leerling zelf	ouders	voorgaan- de school	ja	neen
Geen andere plannen	1180	90	7	3	18	82
Geen verder onderwijs	220	70	22	8	12	88
Van gedachte veranderd	1063	93	4	3	24	76
Niet toegelaten tot niet-agr. opleidingen	231	86	10	4	30	70
Totaal	2694	89	7	4	21	79
A-opleiding	1746	93	4	3	25	75
B-opleiding	948	82	14	4	15	85
Jongens	2356	88	8	4	20	80
Meisjes	338	96	2	2	28	72

Uit de enquête is naar voren gekomen dat meisjes bijna allen meestal op eigen initiatief naar de middelbare agrarische school zijn gegaan, terwijl jongens wat vaker op aanraden van anderen, vooral van ouders, tot deze schoolkeuze zijn gekomen. Het meest worden deze in de B-opleiding aangetroffen. In de B-opleiding wor-

den overwegend nogal wat leerlingen aangetroffen die aanvankelijk geen plannen hadden voor het volgen van verder onderwijs. Van deze categorie hebben er relatief veel (30%) op advies van anderen hun aanvankelijk idee herzien. Ook van de leerlingen die niet tot het niet-agrarisch onderwijs zijn toegelaten, zijn er nogal wat op het spoor van middelbaar agrarisch onderwijs gezet.

Van een persoonlijke test hebben vooral leerlingen gebruik gemaakt die niet tot een andere opleiding zijn toegelaten, gevolgd door leerlingen die over hun verdere opleiding van gedachte zijn veranderd. Verder hebben wat meer meisjes dan jongens, evenals meer leerlingen in de A-opleiding dan in de B-opleiding, gebruik gemaakt van een persoonlijke test bij de bepaling van de schoolkeuze. In totaal is 21% van de leerlingen van de middelbare agrarische scholen getest.

4.2 Mening van de ouders over het kiezen van middelbaar agrarisch onderwijs

Volgens de leerlingen hebben slechts weinig ouders (4%) negatief gereageerd op het besluit om naar de middelbare agrarische school te gaan. Naar afkomst, opleidingsniveau, evenals tussen jongens en meisjes zijn in dit opzicht geen wezenlijke verschillen geconstateerd. Niet bekend is echter hoeveel leerlingen geen middelbaar agrarisch onderwijs hebben gekozen omdat het door de ouders is afgeraden.

De meeste ouders (79%) waardeerden de keuze van middelbaar agrarisch onderwijs positief. Bij 17% is het volgen van middelbaar agrarisch onderwijs door hun ouders duidelijk aangeraden. Naar afkomst, opleidingsniveau evenals tussen jongens en meisjes zijn er wat dit betreft enige verschillen aanwezig.

Tabel 4.3 Aanraden van middelbaar agrarisch onderwijs door ouders

Beroepssector van de vader	Aantal leer- lingen	Percentage ouders dat middelbaar agrarisch onderwijs heeft aangeraden
Landbouw	1134	23
Tuinbouw	213	21
Agrarisch verwant	255	18
Niet-agrarisch	1092	10
Totaal	2694	17
A-opleiding	1746	11
B-opleiding	948	28
Jongens	2356	19
Meisjes	338	6

Aanraden van middelbaar agrarisch onderwijs komt het meest voor bij leerlingen van agrarische afkomst. Ook bij leerlingen in de B-opleiding, met relatief veel leerlingen van agrarische afkomst, heeft ruim een kwart van de ouders hen aangespoord tot het volgen van middelbaar agrarisch onderwijs. Bij de meisjes hebben weinig ouders het volgen van middelbaar agrarisch onderwijs aangeraden. Dit speelt vooral omdat veel meisjes van niet-agrarische afkomst zijn.

Tabel 5.1 Plannen op korte termijn

	Aantal leer- lingen	Percentage leerlingen met plannen voor						met on- bekende plannen
		dagonderwijs		werken in ... sector		agrarijsche praktijk/ vakschool		
		agra- risch	niet- agra- risch	agra- rische	agra- risch verw.			
							niet- rische	
Afdeling vakrichting:								
landbouw	1565	9	3	63	10	3	7	5
tuinbouw-productie	437	6	5	55	23	3	1	7
tuinbouw-dienstverlening:								
aanleg en onderhoud	440	14	6	7	53	4	8	8
bloemsierkunst	159	1	6	17	68	3	-	5
overige	93	19	7	4	58	3	-	9
Totaal	2694	9	4	48	25	3	5	6
Beroepssector van de vader:								
landbouw	1134	5	2	72	9	2	6	4
tuinbouw	213	5	0	67	23	-	2	3
agrarijsch verwant	255	10	6	30	35	3	7	9
niet-agrarijsch	1092	13	7	22	40	5	5	8
A-opleiding	1746	13	5	39	27	3	7	6
B-opleiding	948	2	3	63	20	3	3	6
Jongens	2356	9	4	52	21	3	5	6
Meisjes	338	5	8	16	52	5	7	7

5. Beroepsplannen

5.1 Plannen op korte termijn

Het middelbaar agrarisch onderwijs is in het algemeen de laatste opleidingsfase vóór het begin van het beroepsleven. Daarnaast kan men met het diploma van de A-opleiding worden toegelaten op een hogere agrarische school en de middelbare bosbouw- en cultuurtechnische school.

De meeste leerlingen hadden duidelijk omleinde plannen over hetgeen ze na het behalen van het diploma wilden gaan doen. Ruim driekwart van alle geënquêteerde leerlingen wilde na het verlaten van de middelbare agrarische school gaan werken, namelijk 48% in de agrarische sector, 25% in een agrarisch verwante sector en 3% in de niet-agrarische sector. Plannen voor een verdere schoolopleiding had 13% van de leerlingen, waarbij 9% aan een agrarische en 4% aan een niet-agrarische opleiding dacht. Bij 11% van de leerlingen waren de plannen op korte termijn nog onbekend, naar verhouding het meest bij leerlingen uit een agrarisch verwant en een niet-agrarisch milieu.

Tussen de diverse categoriën van leerlingen zijn er belangrijke verschillen. Deze verschillen worden vooral aangetroffen tussen leerlingen in de verschillende afdelingen en vakrichtingen, wat mede samenhangt met de afkomst van de leerlingen. Daarnaast zijn er verschillen tussen leerlingen in de A- en de B-opleiding, evenals tussen jongens en meisjes.

Plannen voor verder dagonderwijs, zowel agrarisch als niet-agrarisch, treft men vooral aan bij leerlingen afkomstig uit een agrarisch verwant en uit een niet-agrarisch milieu. Naar afdeling en onderwijs komt dit het meest voor binnen de afdeling tuinbouw-dienstverlening bij de vakrichting aanleg en onderhoud. Een en ander in samenhang met de A-opleiding.

De meest opvallende verschillen zijn te vinden in de beroepssector waarin men wil gaan werken, met name bij leerlingen die in de agrarische en de agrarisch verwante sector zijn geïnteresseerd. Voor een agrarische werkkring is bij jongens veel meer belangstelling dan bij meisjes. Ruim de helft van de meisjes wil een agrarisch verwant beroep, vooral in de sector bloemist/winkelier. Wat de leerlingen in de B-opleiding betreft zijn er meer in een agrarische werkkring geïnteresseerd dan van de leerlingen in de A-opleiding.

Naar onderwijsafdeling zijn er belangrijke verschillen tussen afdelingen gericht op de produktie en afdelingen gericht op dienstverlening. Deze verschillen zijn een logisch gevolg van de verschillen in de aard van het onderwijs. Opvallend is wel het verschil tussen de afdeling landbouw en de afdeling tuinbouw-produktie. Bij de afdeling tuinbouw-produktie is een grotere belang-

stelling voor een werkkring in de agrarisch verwante sector dan in de afdeling landbouw. Dit hangt voor een groot deel samen met de verschillen in de afkomst van de leerlingen. Naar verhouding worden bij de afdeling tuinbouw-productie meer leerlingen van niet-agrarische herkomst aangetroffen die, door geringe kansen op het verwerven van een tuinbouwbedrijf, meer zijn aangewezen op de agrarisch verwante sector.

Een belangrijk deel van de verschillen in de belangstelling van de leerlingen voor de agrarische en de agrarisch verwante beroepssectoren bij de onderscheiden onderwijsafdelingen kan worden verklaard uit de afkomst van de leerlingen. Leerlingen van agrarische herkomst worden meer aangetroffen in de op productie gerichte afdelingen, terwijl leerlingen van agrarisch verwante en niet-agrarische herkomst meer interesse vertonen voor de op dienstverlening gerichte afdelingen.

Naar afkomst van de leerlingen blijkt de voorkeur voor een agrarische werkkring het grootst bij leerlingen van wie de vader in de agrarische sector werkzaam is. Belangstelling voor een agrarische werkkring is ook aanwezig bij leerlingen van wie de vader in de agrarisch verwante en de niet-agrarische sector werkzaam is (resp. 30% en 22%). Bij deze leerlingen wordt de meeste voorkeur voor een agrarisch verwante werkkring aangetroffen.

5.2 Plannen op korte termijn en uiteindelijke beroepsplannen

In de enquête is naast de plannen van leerlingen op korte termijn ook informatie verkregen over hun uiteindelijke beroepsplannen. Op deze wijze kan worden nagegaan of de uiteindelijke beroepsplannen overeenstemmen met de beroepsplannen op korte termijn en welke uiteindelijke beroepsplannen de leerlingen met plannen voor verdere studie en leerlingen die geen plannen op korte termijn kenbaar maakten hadden.

Tabel 5.2 Plannen op korte termijn en uiteindelijke beroepsplannen

Plannen op korte termijn	Aantal leerlingen	Perc. leerlingen met uiteindelijke ber.plannen in... sector			
		agra-rische	agrar. verw.	niet-agrar.	onbe-kende
Volgen van .... onderwijs					
- agrarisch	238	19	65	2	14
- niet-agrarisch	116	12	17	56	15
Werken in de ..... sector					
- agrarische	1284	92	5	1	2
- agrarisch verwante	669	9	86	2	3
- niet-agrarische	80	8	12	74	6
Agrar.praktijk-/vakschool	145	48	43	1	8
Onbekend	162	20	18	3	59
Totaal	2694	52	34	6	8

Leerlingen die op korte termijn wilden gaan werken, noemden het uiteindelijke beroep vaak in dezelfde sector. Van de 2033 leerlingen wilde 8% uiteindelijk in een andere sector gaan werken en heeft 3% geen idee over het uiteindelijke beroep. Het minst is dit het geval in de agrarische sector (resp. 6% en 2%). Per saldo is de verschuiving tussen de drie beroepssectoren overigens van weinig betekenis.

Van de leerlingen die voor de korte termijn alleen te kennen gaven dat ze een agrarische praktijk- of vakschool wilden gaan volgen, heeft bijna de helft uiteindelijk plannen voor een agrarisch beroep en een wat kleiner deel voor een agrarisch verwant beroep.

Van de leerlingen die verder agrarisch dagonderwijs willen volgen, kiest het grootste deel uiteindelijk een beroep in de agrarisch verwante sector. De opleiding die ze alsnog willen volgen, is vaak gericht op deze sector. Van de leerlingen met plannen voor een niet-agrarische schoolopleiding wil een deel (29%) uiteindelijk toch een beroep dat aansluiting geeft op de opleiding aan de middelbare agrarische school.

De 8% leerlingen van wie het uiteindelijke beroep onbekend blijft, is voor een deel afkomstig van de groep met ook op korte termijn onbekende plannen. Van leerlingen die nog verder wilden doorleren, was een groter deel niet in staat hun uiteindelijke beroepsplan kenbaar te maken dan van leerlingen die op korte termijn wilden gaan werken.

Leerlingen die na de middelbare agrarische school wilden gaan werken, verschillen in belangrijke mate wat de uiteindelijke beroepsplannen betreft van leerlingen die deze plannen niet hadden of niet kenbaar maakten.

Tabel 5.3 Uiteindelijke beroepsplannen naar aard van plannen op korte termijn

Plannen op korte termijn	Aantal leer- lingen	Percentage leerlingen met uiteindelijke beroepsplannen in de ... sector			
		agra- rische	agrar. verw.	niet- agrar.	onbe- kend
Werken	2033	61	32	4	3
Schoolgaand of onbekend	661	24	39	13	24
Totaal	2964	52	34	6	8

Het verschil in de percentages van wie het uiteindelijke beroep onbekend is, is aanzienlijk. Voor het grootste deel betreft het leerlingen voor wie op korte termijn de plannen nog niet vaststonden. Van de leerlingen die direct na de middelbare agrarische

school wilden gaan werken, hebben er 61% plannen voor een beroep in de agrarische sector, terwijl van de leerlingen met andere of onbekende plannen dit slechts 24% is. Een groter deel (39%) heeft echter plannen voor een agrarisch verwant beroep, en een aantal (13%) voor een niet-agrarisch beroep.

5.3 Plannen op korte termijn en uiteindelijke beroepsplannen in de agrarische sector

Van de leerlingen die op korte termijn in de agrarische sector willen gaan werken heeft 57% het ouderlijk bedrijf op het oog en 43% een ander agrarisch bedrijf of de agrarische dienstverlening. Als uiteindelijk beroep kiest echter 70% voor zelfstandig landbouwer, 16% voor zelfstandig tuinder en 14% voor een agrarisch beroep in loondienst of een beroep in de agrarische dienstverlening.

Ruim de helft van de leerlingen (52%) heeft dus plannen voor een uiteindelijk beroep in de agrarische sector.

Tabel 5.4 Plannen op korte termijn en uiteindelijke beroepsplannen naar positie in de agrarische sector

Plannen op korte termijn	Aantal leerlingen en percentages van het totaal-aantal leerlingen met uiteindelijk beroep									
	totaal				agrarisch				ov. sectoren en	
					zelfstandig		loondienst			
					landb.	tuinder	dienstverl.		onbekend	
	aant.	%	aant.	%	aant.	%	aant.	%	aant.	%
Ouderlijk agrar.bedrijf	738	28	612	23	106	4	8	0	12	1
Loondienst agrarisch	546	20	222	8	100	4	130	5	94	3
Schoolgaand	354	13	36	1	4	0	20	1	294	11
Agrar.praktijk/vakschool	145	5	60	2	1	0	9	0	75	3
Ov.en onbekend	911	34	50	2	14	1	35	1	812	30
Totaal	2694	100	980	36	225	9	202	7	1287	48

Van de 48% van het totale aantal leerlingen dat op korte termijn in de agrarische sector wil gaan werken, heeft 44% van dit aantal ook een uiteindelijk beroep in deze sector op het oog. Voor een uiteindelijk beroep in de agrarische sector kiest tevens nog 8% van het totale aantal leerlingen dat op korte termijn geen plannen heeft voor werk in de agrarische sector. Van deze 8% wil 2% na de middelbare agrarische school nog een verdere schoolopleiding volgen, geeft eveneens 2% te kennen een agrarische praktijk- of

vakschool te willen volgen en heeft 4% plannen voor werk in een andere sector of heeft geen plannen op korte termijn kenbaar gemaakt. Ruim de helft (52%) van de leerlingen heeft dus plannen voor een uiteindelijk beroep in de agrarische sector.

Van de leerlingen die op korte termijn op het ouderlijk bedrijf mee willen gaan werken, hebben er meer plannen voor een zelfstandig beroep als landbouwer en tuinder dan van leerlingen die op korte termijn in loondienst in de agrarische sector willen gaan werken (resp. 97% en 59%). Vaak geven leerlingen die op korte termijn in de agrarische sector willen werken en geen plannen hebben voor een zelfstandig beroep in deze sector uiteindelijk de voorkeur aan een beroep in een andere sector boven het in loondienst werken in de agrarische sector.

5.4 Uiteindelijke beroepsplannen naar afdeling en vakrichting

Het middelbaar agrarisch onderwijs biedt een belangrijke verscheidenheid in opleidingsmogelijkheden. Voor leerlingen kan de keuze voor de afdeling en de vakrichting binnen dit onderwijs verband houden met het uiteindelijk beroep dat ze willen uitoefenen. Tabel 5.5 geeft een indeling van de uiteindelijke beroepen naar beroepssectoren. In bijlage 3 zijn de aantallen leerlingen in de afdelingen en vakrichtingen, naar gespecificeerde uiteindelijke beroepsplannen, vermeld.

Tabel 5.5 Uiteindelijke beroepsplannen naar afdeling en vakrichting

Beroepssector	Percentage leerlingen in de afdeling				
	land- bouw	tuinbouw produk- tie	tuinb.dienst- verl.:vakrichting aanl.en bloem- onderh. sierk.	overige	
Zelfstandig agrarisch	65	45	7	8	8
Loondienst agrarisch	7	7	1	2	1
Zelfst. in groene sector, bloemist/winkelier	0	4	21	32	-
Loondienst:					
- groene sector	2	5	41	4	16
- bloemist/winkelier	0	2	1	26	-
- ov. agrarisch verwant	15	22	10	12	53
Niet-agrarisch	5	6	8	7	7
Onbekend	6	9	11	9	15
Totaal	100	100	100	100	100
Aantal leerlingen	1565	437	440	159	93

In de afdeling landbouw heeft het grootste deel van de leerlingen het plan om uiteindelijk een zelfstandig agrarisch beroep uit te oefenen. In deze afdeling worden ook de meeste leerlingen aangetroffen met een B-opleiding, die specifiek op een agrarisch beroep gericht is. In de op de produktie gerichte afdeling tuinbouw kiest een geringer deel van de leerlingen voor een zelfstandig agrarisch beroep dan bij de afdeling landbouw (resp. 45% en 65%). De percentages leerlingen die aan een agrarisch beroep in loondienst denken, zijn bij deze beide afdelingen gelijk. De verschillen tussen beide afdelingen hangen vooral samen met verschillen in afkomst van de leerlingen: bij de afdeling landbouw is een groter deel van de leerlingen van agrarische afkomst dan bij de afdeling tuinbouw-produktie, namelijk resp. 67% en 44%.

Van de leerlingen in de afdeling tuinbouw-dienstverlening heeft 73% uiteindelijk een beroep in deze sector op het oog. Ook bij de overige afdelingen denkt het grootste deel van de leerlingen aan een uiteindelijk beroep dat aansluit bij de gevolgde opleiding.

Niet alle leerlingen willen echter een beroep in de sector waarop hun opleiding gericht is. Dit kan een gevolg zijn van factoren die nog niet werden voorzien toen de keuze voor de opleiding werd gemaakt. Ook kan het voor een aantal leerlingen niet mogelijk zijn geweest om een opleiding te volgen die goed aansluit op het gekozen beroep.

5.5 Uiteindelijke beroepsplannen naar afkomst

De verschillen in uiteindelijke beroepsplannen zijn voor een groot deel te herleiden tot verschillen in afkomst van de leerlingen. Duidelijker verschillen in uiteindelijke beroepsplannen komen voor tussen leerlingen van wie de vader in de agrarische sector en van wie de vader buiten deze sector werkzaam is.

De grootste verschillen zijn waar te nemen in de percentages leerlingen met plannen voor een zelfstandig agrarisch beroep. De meeste belangstelling hiervoor hebben leerlingen van wie de vader in de landbouw werkzaam is. Bij leerlingen van wie de vader tuinder is, is deze belangstelling duidelijk geringer. Een klein deel van deze leerlingen heeft echter belangstelling voor een zelfstandig beroep in de dienstverlenende sector in de tuinbouw (hovenier, tuinarchitect, bloemist/winkelier).

Van de leerlingen van wie de vader een agrarisch verwant beroep heeft, hebben er naar verhouding meer belangstelling voor een zelfstandig agrarisch beroep dan van leerlingen van wie de vader een niet-agrarisch beroep heeft. Naar aantal is de belangstelling bij laatstgenoemde categorie echter beduidend groter. De belangstelling gaat bij beide categorieën van leerlingen vooral uit naar beroepen in de dienstverlenende sectoren in land- en tuinbouw. Daarnaast worden bij leerlingen van niet-agrarische herkomst voor-

al die leerlingen aangetroffen die een niet-agrarisch beroep kiezen en leerlingen van wie de beroepskeuze nog niet bekend is.

Tabel 5.6 Uiteindelijke beroepsplannen naar afkomst

Beroepssector	Percentage leerlingen van wie vader werkzaam is in			
	land- bouw	tuin- bouw	agraris- ch verwant beroep	niet- agrarisch beroep
Zelfstandig agrarisch	77	64	28	16
Loondienst agrarisch	4	4	5	8
Zelfstandig in groene sector, bloemist/winkelier	1	7	10	10
Loondienst:				
- groene sector	2	6	14	17
- bloemist/winkelier	1	2	4	3
- overig agrarisch verwant	8	12	22	24
Niet-agrarisch	2	0	6	10
Onbekend	5	5	11	12
Totaal	100	100	100	100
Aantal leerlingen	1134	213	255	1092

Het niet kiezen voor een zelfstandig agrarisch beroep door leerlingen uit een agrarisch milieu kan voor een deel samenhangen met een uitgesproken voorkeur voor een ander beroep. Daarnaast kunnen de mogelijkheden om een eigen bedrijf te verwerven niet aanwezig of minder gunstig zijn, omdat opvolging op het ouderlijk bedrijf niet mogelijk of ongewenst is. Bij leerlingen van wie de vader een tuinbouwbedrijf heeft, zijn daarvoor geen duidelijke aanwijzingen te vinden. Bij leerlingen van wie de vader een landbouwbedrijf heeft, zijn er wel enige verschillen tussen bedrijfstypen en oppervlakteklassen. Bij rundveehouderijbedrijven en bij bedrijven met intensieve veehouderij denken meer leerlingen aan een ander beroep dan bij gemengde veehouderijbedrijven en akkerbouwbedrijven (resp. 28 en 30% tegenover 20 en 19%). Naar oppervlakteklassen is er een duidelijk verschil tussen bedrijven kleiner en groter dan 15 ha (namelijk boven 35% in de oppervlakteklassen beneden 15 ha en variërend van 24% tot 8% in de oppervlakteklassen boven de 15 ha).

Tegenover leerlingen van agrarische herkomst die duidelijk de voorkeur geven aan een ander dan een zelfstandig agrarisch beroep staat een ongeveer gelijk aantal leerlingen van agrarisch verwante en niet-agrarische herkomst die zelfstandig landbouwer of tuinder willen worden.

5.6 Uiteindelijke beroepsplannen naar geslacht en opleidingsniveau

Tussen jongens en meisjes en tussen leerlingen in de A- en in de B-opleiding bestaan belangrijke verschillen in de uiteindelijke beroepsplannen.

Bij de jongens in de A-opleiding wil 46% een zelfstandig agrarisch beroep uitoefenen en 4% een agrarisch beroep in loondienst. In totaal heeft de helft van deze leerlingen plannen voor een agrarisch beroep. Bijna driekwart van deze jongens volgde een opleiding in de afdeling landbouw en de afdeling tuinbouw-productie. Een belangrijk deel van deze jongens in beide onderwijsafdelingen heeft evenwel belangstelling voor een beroep in de dienstverlenende sector.

Tabel 5.7 Uiteindelijke beroepsplannen naar geslacht en opleidingsniveau

Beroepssector	Percentage leerlingen						
	alle leer- lin- gen	jongens			meisjes		
		to- taal	A-op- lei- ding	B-op- lei- ding	to- taal	A-op- lei- ding	B-op- lei- ding
Zelfstandig agrarisch	47	51	46	63	12	10	16
Loondienst agrarisch	6	5	4	7	6	4	11
Zelfst. in groene sector, bloemist/winkelier	6	6	6	5	9	7	16
Loondienst:							
- groene sector	9	9	10	6	13	18	2
- bloemist/winkelier	2	1	0	1	13	12	13
- ov. agrarisch verwant	16	15	19	9	24	27	17
Niet-agrarisch	6	5	6	4	11	10	13
Onbekend	8	8	9	5	12	12	12
Totaal	100	100	100	100	100	100	100
Aantal leerlingen	2694	2356	1498	858	338	248	90

Van de jongens in de B-opleiding heeft 63% belangstelling voor een zelfstandig agrarisch beroep en 7% voor een agrarisch beroep in loondienst. In de B-opleiding volgt een groter deel van de jongens de afdeling landbouw en de op de productie gerichte tuinbouw dan in de A-opleiding (resp. 87% en 74%).

Het verschil in belangstelling voor een agrarisch beroep tussen de jongens in de A- en B-opleiding is voor een groot deel te verklaren uit een verschil in percentage leerlingen van agrarische afkomst. In de B-opleiding zijn namelijk meer leerlingen van agrarische afkomst dan in de A-opleiding. In dit verband speelt ook de

opvolging op het ouderlijk bedrijf een rol. Het kiezen van een niet-agrarisch beroep en het onbekend zijn van beroepsplannen komt verder in de B-opleiding minder vaak voor dan in de A-opleiding.

Bij de meisjes is de animo voor een agrarisch beroep niet groot; daarentegen wel voor een niet-agrarisch beroep. Verder is het uiteindelijke beroep nogal eens onbekend. De meeste belangstelling bij meisjes, in de A-opleiding nog meer dan in de B-opleiding, is er voor beroepen in de agrarische dienstverlening.

5.7 Uiteindelijke beroepsplannen naar regio

Bij een vergelijking tussen de vier regio's zijn de leerlingen van de vier scholen die door leerlingen uit het gehele land worden bezocht, buiten beschouwing gelaten.

Tabel 5.8 Uiteindelijke beroepsplannen in de regio

Beroepssector	Percentage leerlingen in het			
	noorden	oosten	westen	zuiden
Zelfstandig agrarisch	52	56	41	48
Loondienst agrarisch	6	5	6	4
Zelfstandig in groene sector, bloemist/winkelier	3	4	8	9
Loondienst:				
- groene sector	9	5	12	10
- bloemist/winkelier	1	2	3	3
- overig agrarisch verwant	13	17	15	13
Niet-agrarisch	5	6	6	7
Onbekend	11	5	9	6
Totaal	100	100	100	100
Aantal leerlingen	457	673	934	494

Het meest opvallend zijn de regionale verschillen in de keuze van een zelfstandig agrarisch beroep. In het zuiden is de belangstelling hiervoor naar verhouding geringer dan in het noorden. De grootste verschillen zijn er tussen het oosten en het westen. In het oosten kiest een veel groter deel van de leerlingen voor een zelfstandig agrarisch beroep dan in het westen.

Bij een vergelijking van de uiteindelijke beroepskeuze in de regio's met de beroepssectoren van de vaders in de regio's (tabel 3.6) is waar te nemen dat in het oosten het percentage leerlingen dat voor een agrarisch beroep kiest even hoog is als het percentage leerlingen van agrarische herkomst (61%). In het noorden is dit wat lager (5%) en in het westen en zuiden wat hoger (5%). In het noorden kiest een kleiner deel van de leerlingen van agra-

rische herkomst voor een agrarisch beroep, daarentegen is in het westen en zuiden meer belangstelling voor een agrarisch beroep bij leerlingen die niet uit de land- en tuinbouw afkomstig zijn.

Voor beroepen in de sectoren gericht op dienstverlening in de land- en tuinbouw bestaat in het westen de meeste belangstelling; terwijl dat ook in het zuiden in mindere mate het geval is. In beide regio's volgen naar verhouding nogal wat leerlingen een vakrichting in de dienstverlenende sectoren, met name de vakrichting aanleg en onderhoud.

6. Tot stand komen van beroepsplannen

6.1 Uiteindelijke beroepsplannen naar ontstaan van plannen voor het volgen van middelbaar agrarisch onderwijs

Een belangrijke fase in het proces van beroepskeuze is het kiezen van een beroepsopleiding. De uiteindelijke beroepsplannen van de leerlingen vertonen verschillen bij vergelijking met de wijze waarop de keuze van middelbaar agrarisch onderwijs tot stand is gekomen.

Tabel 6.1 Uiteindelijke beroepsplannen naar ontstaan van plannen voor het volgen van middelbaar agrarisch onderwijs

Uiteindelijke beroepsplannen naar beroepssector	Perc. leerlingen van wie plannen voor middelbaar agrarisch onderwijs ontstaan op				
	na de lagere school en	geen andere plannen	geen verder onderwijs	na plannen voor ander onderwijs van ge-	niet toegeverand. laten
Zelfstandig agrarisch	67	52	58	37	24
Loondienst agrarisch	5	5	9	5	5
Zelfst.in groene sector, bloemist/winkelier	6	5	4	7	7
Loondienst:					
- groene sector	6	12	5	11	10
- bloemist/winkelier	2	1	1	2	6
- ov.agrarisch onderwijs	10	16	12	19	19
Niet-agrarisch	2	3	6	8	16
Onbekend	2	6	5	11	13
Totaal	100	100	100	100	100
Aantal leerlingen	499	681	220	1063	231

Naarmate de plannen voor het volgen van middelbaar agrarisch onderwijs minder spontaan zijn ontstaan, neemt het percentage leerlingen waarvan de uiteindelijke beroepsplannen onbekend zijn toe. Hetzelfde komt voor met betrekking tot plannen voor een niet-agrarisch beroep. Naar verhouding komen deze plannen veel voor bij leerlingen die bij ander onderwijs niet zijn toegelaten.

Plannen voor een zelfstandig agrarisch beroep komen het meest

voor bij leerlingen die reeds op de lagere school het idee hadden middelbaar agrarisch onderwijs te volgen. Het minst komt dit voor bij leerlingen die bij ander onderwijs niet zijn toegelaten. Bij deze categorie wordt naar verhouding de meeste belangstelling gevonden voor beroepen in de agrarische dienstverlening.

Opvallend is het naar verhouding hoge percentage leerlingen met plannen voor een zelfstandig agrarisch beroep bij de leerlingen die eerst niet van plan waren verder onderwijs te volgen. In een wat later stadium zijn deze blijkbaar tot het inzicht gekomen dat verder onderwijs noodzakelijk is voor het uitoefenen van dit beroep.

6.2 Uiteindelijke beroepsplannen naar ontstaan van deze plannen

De uiteindelijke beroepsplannen van de 2478 leerlingen van wie de plannen bekend zijn, vertonen eveneens verschillen naar het tijdstip en de wijze waarop deze plannen tot stand zijn gekomen. De plannen voor deze beroepen zijn bij 21% van de leerlingen reeds op de lagere school gevormd. Verder zijn deze plannen bij 32% van de leerlingen na de lagere school, zonder overweging van andere beroepsplannen, tot stand gekomen. Bijna de helft (47%) van de leerlingen heeft echter weleens aan een ander beroep gedacht. Hier- van heeft 29% ervan afgezien omdat ze een ander beroep minder aantrekkelijk vond en 18% omdat er geen mogelijkheden waren voor een ander beroep.

Tabel 6.2 Ontstaan van uiteindelijke beroepsplannen

Uiteindelijke beroeps- plannen ontstaan:	Percentage leerlingen				
	to- taal	jongens		meisjes	
		A-op- leiding	B-op- leiding	A-op- leiding	B-op- leiding
op lagere school	21	20	31	2	6
na lagere school:					
- geen andere plannen	32	34	29	41	30
andere plannen:					
- minder aantrekkelijk	29	28	27	31	38
- niet mogelijk	18	18	13	26	26
Totaal	100	100	100	100	100
Aantal leerlingen	2478	1365	815	219	79

Tussen jongens en meisjes, evenals tussen de A- en de B-op- leiding, zijn er belangrijke verschillen in het ontstaan van de uiteindelijke beroepsplannen. Meisjes hebben veel meer dan jongens

een ander beroep overwogen. Ze zijn ook vaker tot een andere keuze gekomen omdat een ander beroep niet mogelijk was. Bij de jongens in de B-opleiding is de keuze voor het uiteindelijke beroep vaker dan in de A-opleiding reeds op de lagere school gemaakt.

Naar ontstaan van de uiteindelijke beroepsplannen zijn er belangrijke verschillen in deze plannen. Dit komt vooral tot uiting bij de plannen voor een zelfstandig agrarisch beroep.

Tabel 6.3 Uiteindelijke beroepsplannen naar hun ontstaan

Uiteindelijke beroeps- plannen naar beroeps- sector	Percentage leerlingen van wie plannen voor uiteindelijk beroep ontstaan			
	op lagere school	na de lagere school en		
		geen andere plan- nen	andere plannen minder aantrek- kelijk	niet moge- lijk
Zelfstandig agrarisch	86	48	43	25
Loondienst agrarisch	1	7	6	10
Zelfstandig in groene sec- tor, bloemist/winkelier	2	6	9	10
Loondienst:				
- groene sector	6	11	9	15
- bloemist/winkelier	0	2	3	5
- ov. agrarisch verwant	2	19	22	27
Niet-agrarisch	3	7	8	8
Totaal	100	100	100	100
Aantal leerlingen	530	807	707	434

Bij leerlingen waar de plannen voor het uiteindelijke beroep reeds op de lagere school zijn ontstaan, worden veel plannen voor een zelfstandig agrarisch beroep aangetroffen. Het minst (25%) hebben leerlingen voor wie een ander beroep niet mogelijk was plannen in deze richting. Van de leerlingen die daarentegen na de lagere school tot een keuze zijn gekomen, hebben er wat meer belangstelling voor een zelfstandig agrarisch beroep dan van leerlingen die een ander beroep hebben overwogen maar daarvan hebben afgezien omdat ze het minder aantrekkelijk vonden.

Het ontstaan van beroepsplannen is in belangrijke mate afhankelijk van kansen voor het uitoefenen van een zelfstandig agrarisch beroep. Naar mate de kans hiervoor groter is, wordt de keuze van het beroep blijkbaar met minder moeite genomen.

6.3 Verandering in de uiteindelijke beroepsplannen

De uiteindelijke keuze voor een zelfstandig agrarisch beroep ligt anders bij leerlingen die andere plannen voor een uiteindelijk beroep minder aantrekkelijk vonden dan bij leerlingen voor wie andere plannen daarvoor niet mogelijk waren.

Beide groepen leerlingen hebben in belangrijke mate afgezien van niet-agrarische beroepen. Van de leerlingen voor wie het eerst-gekozen beroep niet mogelijk was hebben er meer afgezien van een zelfstandig agrarisch beroep dan bij leerlingen voor wie het eerst-gekozen beroep niet aantrekkelijk was. Tot de minder aantrekkelijke beroepen behoren het in loondienst werken in de agrarische en in de groene sector. Leerlingen voor wie een ander beroep niet mogelijk was, hebben echter weer meer voor deze sectoren gekozen.

Tabel 6.4 Verandering van uiteindelijke beroepsplannen

Uiteindelijke beroeps- plannen naar beroeps- sector	Percentage leerlingen			
	eerste	door afzien van		laatste
	beroeps- keuze	eerste ber.keuze vermin- derd	vermeer- derd	beroeps- keuze
Eerdere plannen minder aantrekkelijk (707 leerl.)				
Zelfstandig agrarisch	11	8	40	43
Loondienst agrarisch	12	11	6	7
Zelfst. in groene sector, bloemist/winkelier	4	4	8	8
Loondienst:				
- groene sector	13	11	7	9
- bloemist/winkelier	2	2	3	3
- ov.agrarisch verwant	15	12	19	22
Niet-agrarisch	43	41	6	8
Totaal	100	89	89	100
Eerdere plannen niet mo- gelijk (434 leerlingen)				
Zelfstandig agrarisch	33	26	18	25
Loondienst agrarisch	3	3	10	10
Zelfst. in groene sector, bloemist/winkelier	4	4	10	10
Loondienst:				
- groene sector	13	9	11	15
- bloemist/winkelier	0	0	5	5
- ov.agrarisch verwant	10	9	25	26
Niet-agrarisch	37	34	6	9
Totaal	100	85	85	100

In beide groepen van leerlingen blijkt een voorkeur voor een zelfstandig beroep aanwezig te zijn. De belangstelling voor een zelfstandig beroep in de groene sector (o.a. hovenier) is, door verandering van beroepsplannen, in beide groepen toegenomen.

Als gevolg van de verandering in de beroepskeuze is ook de belangstelling voor een beroep in de overige agrarisch verwante sectoren gestegen. Dit is vooral het geval bij leerlingen voor wie een ander beroep niet mogelijk was.

Een deel van de leerlingen, in totaal 145, kon als gevolg van de verandering in de beroepskeuze wel in dezelfde beroepssector worden ingedeeld.

Uit een vergelijking met de beroepsplannen waarvan werd afgezien, blijkt dat leerlingen die andere beroepen minder aantrekkelijk vonden hun keuze gewijzigd hebben ten gunste van een zelfstandig agrarisch beroep. Leerlingen voor wie een ander beroep niet mogelijk was, hebben vaak af moeten zien van een zelfstandig agrarisch beroep.

6.4 Overleg over beroepskeuze

Bij het kiezen van een beroep kan het inwinnen van adviezen vaak niet worden gemist. Voor de gekozen uiteindelijke beroepen heeft 39% van de leerlingen geen adviezen van anderen dan hun ouders ingewonnen. De overigen hebben in meerdere of mindere mate gebruik gemaakt van adviezen van andere personen of van officiële instellingen.

Om een indruk te krijgen van de mate waarin om advies is gevraagd, zijn de adviesverstrekkers in een vijftal categorieën ingedeeld. Dit zijn: personen die het gekozen beroep zelf uitoefenen, onderwijzend personeel, professionele instellingen (arbeidsbureau en instellingen voor beroepskeuzeadviezen) en personen die tot geen van deze categorieën behoren. De laatstgenoemden worden aangeduid als personen die het gekozen beroep niet uitoefenen.

Naarmate men minder op de hoogte is met het beroep is de behoefte aan adviezen groter. De meeste bekendheid geniet uiteraard het zelfstandig agrarisch beroep, waarvoor 47% van de leerlingen, die dit beroep kiezen, geen advies heeft ingewonnen.

Tussen het kiezen van het beroep van zelfstandig landbouwer en dat van zelfstandig tuinder bestaat een belangrijk verschil in het vragen van advies. Voor de keuze van zelfstandig landbouwer heeft 50% en voor dat van zelfstandig tuinder 39% van de leerlingen geen advies gevraagd. Dit verschil hangt samen met verschillen in herkomst van deze leerlingen. Voor het beroep van zelfstandig landbouwer kiezen meer leerlingen van agrarische herkomst dan voor dat van zelfstandig tuinder. Het van jongsaam vertrouwd zijn met het beroep maakt het inwinnen van adviezen blijkbaar minder noodzakelijk.

Tabel 6.5 Adviezen bij keuze van uiteindelijk beroep

Uiteindelijk beroeps- plannen naar beroeps- sector	Aantal leer- lingen	Percentage leerlingen dat advies heeft gevraagd bij niet- mand	aantal cat. van adviseurs		
			1	2	3
Zelfstandig agrarisch	1261	47	33	15	5
Loondienst agrarisch	146	32	45	17	6
Zelfst.in groene sector					
bloemist/winkelier	164	29	41	21	9
Loondienst:					
- groene sector	254	33	41	19	7
- bloemist/winkelier	58	28	31	29	12
- ov.agrarisch verwant	437	28	43	20	9
Niet-agrarisch	158	27	45	21	7
Totaal	2478	39	38	17	6
Jongens A-opleiding	1365	36	38	19	7
B-opleiding	815	46	38	12	4
Meisjes A-opleiding	219	31	37	23	9
B-opleiding	79	22	37	25	16

Behalve voor een beroep in loondienst bij een bloemist/winkelier zijn er bij de andere beroepen geen grote verschillen in het vragen van adviezen. Voor het werken bij een bloemist/winkelier hebben vooral meisjes belangstelling. Door hun veelal niet-agrarische herkomst hebben deze meisjes meer behoefte aan advies.

Verschillen in beroepskeuze en afkomst tussen jongens en meisjes evenals tussen de A- en de B-opleiding zijn de belangrijkste oorzaken voor verschillen in het vragen van advies. Vooral jongens in de B-opleiding hebben weinig advies gevraagd. Dit houdt verband met hun agrarische herkomst en hun belangstelling voor een zelfstandig beroep in de landbouw.

Naar categorieën van adviseurs zijn de meeste adviezen verkregen bij personen die het gekozen beroep zelf uitoefenen, namelijk door 78% van de leerlingen die advies hebben ingewonnen. Slechts 8% van deze leerlingen heeft bij professionele instellingen informatie gevraagd. De onderwijsgevers zijn door 30% om advies gevraagd en door 33% aan personen die het door de leerlingen gekozen beroep niet uitoefenen.

Naar beroepssector werden voor beroepen in loondienst in de groene sector, bij een bloemist/winkelier en in overig agrarisch verwante sectoren naar verhouding meer dan voor beroepen in de agrarische en niet-agrarische sectoren en voor zelfstandige beroepen in de groene sector, bloemist/winkelier adviezen van onderwijsgevers en professionele instellingen gevraagd.

Tabel 6.6 Categoriën van adviseurs voor keuze van uiteindelijk beroep

Uiteindelijke be- roepsplannen naar beroepssector	Leerlingen die adviezen hebben ingewonnen				
	aan- tal	percentage bij			
		pers. die het gekozen beroep ... uitoefenen		onder- wijs- geven- den	profes- sionele instel- lingen
		wel	niet		
Zelfstandig agrarisch	666	89	28	24	5
Loondienst agrarisch	100	89	22	25	7
Zelfst.in groene sector					
bloemist/winkelier	116	86	37	25	5
Loondienst:					
- groene sector	169	64	38	33	15
- bloemist/winkelier	42	86	40	36	12
- ov.agrarisch verwant	314	61	39	41	11
Niet-agrarisch	115	58	43	32	15
Totaal	1522	78	33	30	8

6.5 Aantrekkelijke kanten van beroepen

De keuze van een beroep wordt vaak bepaald door aantrekkelijke kanten die men daarin denkt aan te treffen. Minder aantrekkelijke kanten worden daarbij niet buiten beschouwing gelaten, maar zijn meestal niet van doorslaggevende betekenis.

Aan de leerlingen is gevraagd ten hoogste drie aantrekkelijke kanten van het gekozen uiteindelijk beroep te noemen. De meeste leerlingen hebben aan dat verzoek voldaan. Vooral leerlingen die in loondienst bij een bloemist/winkelier willen gaan werken, hebben weinig aantrekkelijke kanten genoemd. Daarnaast blijkt ook dat niet-agrarische beroepen weinig aantrekkelijk zijn. Een groot deel van deze leerlingen (58%) had eerst plannen voor een ander beroep.

Het meest aantrekkelijk vinden de leerlingen een zelfstandig beroep, met name in de agrarische sector, met als aantrekkelijke kant het zelf kunnen beslissen.

Materieel aantrekkelijke kanten, zoals meer verdienen, promotiekansen, geregelde werktijden en vrije tijd, worden weinig genoemd; het meest nog door leerlingen die een overig agrarisch verwant beroep in loondienst willen uitoefenen.

Veel aantrekkelijke kanten zijn verbonden met de aard van het werk (afwisselend werk, creatief werk en werk ligt me goed) en de omstandigheden van het werk (zelf beslissen, met natuur/dieren te maken en werk in de buitenlucht). Naar beroepssector worden deze aantrekkelijke kanten in verschillende mate genoemd. Creatief werk wordt vooral genoemd door leerlingen die zelfstandig in de groene sector willen gaan werken en zelfstandig of in loondienst in de sector bloemist/winkelier. Het zelf kunnen beslissen is vaak ook

Tabel 6.7 Aantrekkelijke kanten van beroepen

Uiteindelijke beroeps- plannen naar beroeps- sector	Aantal leer- lingen	Percentage leerlingen dat .... aantrekkelijke kant van beroep noemt											
		meer ver- dienen den	geregelde vrije promo- werktij- tijd	zelf tie- kansen een	beslis- dieren te maken	met natuur/ werk in afvis- cres- werk	buiten- selend tief lucht werk	goed	over- to- rig	taal	ta		
Zelfstandig agrarisch	1261	6	1	1	10	66	25	28	61	3	50	1	252
Loondienst agrarisch	146	5	5	-	8	18	25	38	56	4	53	2	214
Zelfst. in groene sec- tor, bloemist/winkelier	164	9	2	-	15	44	11	28	52	36	37	2	236
Loondienst:													
- groene sector	254	6	7	1	13	14	31	43	45	17	37	1	215
- bloemist/winkelier	58	-	3	-	2	10	19	9	59	34	21	-	157
- ov. agrar. verwant	437	6	14	2	20	18	24	24	46	6	37	5	202
Niet-agrarisch	158	9	5	3	16	20	12	7	41	9	48	10	180
Totaal	2478	6	5	1	13	44	24	27	55	8	45	2	230
Jongens	2180	6	5	1	14	46	22	28	55	5	46	2	230
Meisjes	298	2	2	1	4	25	39	21	48	34	37	7	220

voor leerlingen die geen zelfstandig beroep voor ogen staat een aantrekkelijke kant. Het werken in de buitenlucht en het met natuur/dieren te maken hebben is het meest genoemd door leerlingen met belangstelling voor een beroep in loondienst in de groene sector.

Tussen jongens en meisjes zijn er enkele opmerkelijke verschillen in de aantrekkelijke kanten van de beroepen. Creatief werk wordt door jongens weinig en door meisjes betrekkelijk veel genoemd. Ze denken dit hoofdzakelijk te vinden in de sector bloemist/winkelier waar ze vaak hun uiteindelijke beroep in willen uitoefenen. Het met natuur en dieren te maken hebben wordt door meisjes vaker dan door jongens en de materiële aantrekkelijke kanten minder vaak door meisjes dan door jongens genoemd.

6.6 Beroepskeuze en tevredenheid met schoolkeuze

Het tevreden zijn met het gevolgde onderwijs is gepeild door aan de leerlingen te vragen of ze achteraf gezien weer voor middelbaar agrarisch onderwijs zouden kiezen. Aangezien dit onderwijs op het uitoefenen van een beroep is gericht, kan de mate van tevredenheid het beste worden vergeleken met de uiteindelijke beroepsplannen.

Tabel 6.8 Beroepsplannen en tevredenheid met keuze van middelbaar agrarisch onderwijs

Uiteindelijke beroepsplannen naar beroepssector	Aantal leerlingen	Percentage leerlingen				
		dat ... weer voor m.a.s. zou kiezen		dat ... niet weer voor m.a.s. zou kiezen		van wie keuze onbekend
		ze-ker	vermoedelijk	vermoedelijk	ze-ker	
Zelfstandig agrarisch	1261	40	41	6	4	9
Loondienst agrarisch	146	32	41	6	3	18
Zelfst.in gr. sector, bloemist/winkelier	164	37	37	8	7	11
Loondienst:						
- groene sector	254	26	43	12	6	13
- bloemist/winkelier	58	22	38	16	5	19
- ov.agrar.verwant	437	29	40	11	3	17
Niet-agrarisch	158	13	22	22	28	15
Onbekend	216	24	39	11	7	19
Totaal	2694	33	39	9	6	13
Jongens A-opleiding	1498	33	41	9	5	12
B-opleiding	858	33	39	8	8	12
Meisjes A-opleiding	248	31	36	12	6	15
B-opleiding	90	31	30	10	10	19

Van alle leerlingen heeft 72% achteraf gezien geen of weinig ontevredenheid met de schoolkeuze kenbaar gemaakt, 15% betwijfelt min of meer of deze schoolkeuze wel de juiste is geweest en 13% verkeert hierover in onzekerheid. Opvallend is dat er bij de jongens in de A- en de B-opleiding geen noemenswaardige verschillen optreden, terwijl de meisjes, vooral in de B-opleiding, minder tevreden zijn en hierover in meerdere mate onzeker zijn dan jongens.

Tevreden met de schoolkeuze zijn in het bijzonder leerlingen die een zelfstandig agrarisch beroep kiezen, daarentegen niet tevreden vooral leerlingen die een niet-agrarisch beroep kiezen. Leerlingen die een niet-agrarisch beroep kiezen zijn vaak bij niet-agrarische opleidingen niet toegelaten. Het niet tevreden zijn kan daarvan een gevolg zijn.

Leerlingen van wie de plannen voor het uiteindelijke beroep onbekend zijn, geven desondanks blijk van tevredenheid met het gevolgde onderwijs, zelfs nog iets meer dan leerlingen die in loondienst bij een bloemist/winkelier willen gaan werken. Van deze leerlingen had slechts 31% geen andere onderwijsplannen. Hun tevredenheid met het middelbaar agrarisch onderwijs wijst er op dat ze vaak wel een beroep wensen dat aansluit bij het gevolgde onderwijs.

Andere factoren dan het afwegen van het nut van de opleiding voor het beroep kunnen ook meewegen bij het oordeel over het onderwijs. Het meer of minder gemotiveerd zijn voor het volgen van onderwijs, de waardering van het vakkenpakket, de methode waarop en de sfeer waarin het onderwijs wordt gegeven, kunnen daarbij een rol spelen.

6.7 Mening van leerlingen over plaatsingsmogelijkheden

Met het oog op eventuele problemen bij het vinden van werk is aan de geënquêteerde leerlingen-schoolverlaters gevraagd of ze moeilijkheden verwachten bij het vinden van het gewenste werk na beëindiging van de schoolopleiding. Daarnaast is geïnformeerd naar andere mogelijkheden als zich moeilijkheden zouden voordoen.

Van alle geënquêteerde leerlingen verwacht 83% geen moeilijkheden. Meisjes verwachten vaker moeilijkheden dan jongens. Slechts voor een deel is dit te verklaren uit de afwijkende beroepskeuze tussen jongens en meisjes, temeer omdat binnen de beroepssectoren meisjes hun kansen op plaatsing geringer achter dan jongens.

Van de leerlingen die uiteindelijk een zelfstandig agrarisch beroep willen uitoefenen, verwachten een geringer aantal moeilijkheden bij plaatsing dan van de leerlingen die een agrarisch beroep in loondienst voor ogen staat. Deze eerstgenoemde leerlingen zullen vaak eerst op het ouderlijk bedrijf gaan meewerken. Moeilijkheden verwachten men name leerlingen van wie het uiteindelijk beroep onbekend is. Vrij veel onzekerheid bij plaatsing in het arbeidsproces is er verder bij leerlingen die een overig agrarisch verwant beroep willen uitoefenen (27%), bij leerlingen die in

loondienst in de groene sector willen gaan werken (25%) evenals bij leerlingen die een niet-agrarisch beroep voor ogen staat (25%).

Tabel 6.9 Meninge n over plaatsingsmogelijkheden in de beroepssectoren

Uiteindelijke beroepsplannen naar beroepssector	Aantal leerlingen	Percentage leerlingen dat ..... overplaatsing in een beroep					
		wel is	niet zeker is en dan				
			zeker	verw. werk wil zoe- ken	ander soort werk wil kiezen	zich verder bekwa- men	naar geen bui- ten- land gaat
Zelfstandig agrarisch	1261	92	4	2	1	0	1
Loondienst agrarisch	146	82	4	5	5	2	2
Zelfst.in gr. sector, bloemist/winkelier	164	88	2	4	2	1	3
Loondienst:							
- groene sector	254	75	9	8	5	2	1
- bloemist/winkelier	58	85	3	5	5	-	2
- ov.agrar.verwant	437	73	12	8	5	1	1
Niet-agrarisch	158	75	6	11	5	1	2
Onbekend	216	64	3	12	5	6	10
Totaal	2694	83	6	5	3	1	2
Jongens	2356	86	5	4	2	1	2
Meisjes	338	68	10	10	8	2	2

Uit de oplossing die leerlingen bij plaatsingsmoeilijkheden denken te zoeken, blijkt dat slechts een klein deel daarover geen idee heeft. Tevens blijkt dat ze zich niet alleen beperken tot het zoeken van verwant werk, maar ook genoeg nemen met andere soorten werk, na al dan niet een verdere scholing of omscholing te volgen. Enkele leerlingen gaven te kennen hun geluk in het buitenland te willen beproeven.

6.8 Instemming van ouders met uiteindelijke beroepskeuze

Over de reactie van de ouders op de uiteindelijke beroepsplannen zijn alleen gegevens verkregen van de leerlingen zelf. Uitgesproken ontevredenheid over deze keuze is slechts door 4% van de leerlingen genoemd. Daarnaast bestempelde 7% van de leerlingen de mening van hun ouders als min of meer neutraal. Een kwart van de ouders heeft, volgens de leerlingen, de keuze min of meer aan-

gemoedigd door invloed op deze keuze uit te oefenen. Volgens de rest van de leerlingen (64%) zijn de ouders tevreden met de keuze zonder daarop, volgens hun zeggen, te hebben aangedrongen.

Tabel 6.10 Instemming van de ouders met beroepsplannen

Uiteindelijke be- roepsplannen naar beroepssector	Aantal leer- lingen 1)	Percentage leerlingen van wie de ouders .... zijn met uit- eindelijke beroepsplannen			
		tevreden		niet te- vreden	niet te- vre-
		en daarbij ... invloed uitge- oefend	wel	en niet ontevre- den	den
Zelfstandig agrarisch	1258	29	59	7	5
Loondienst agrarisch	143	13	73	11	3
Zelfstandig in groene sec- tor, bloemist/winkelier	159	26	69	4	1
Loondienst:					
- groene sector	246	26	70	3	1
- bloemist/winkelier	58	21	72	5	2
- ov. agrarisch verwant	424	20	68	9	3
Niet-agrarisch	150	14	68	11	7
Totaal	2438	25	64	7	4
Jongens	2146	26	63	7	4
Meisjes	292	17	70	9	4

1) Van 40 leerlingen instemming van ouders onbekend.

Volgens de geënquêteerden blijkt dat bij de jongens in meer gevallen (26%) is aangedrongen op het kiezen van het uiteindelijke beroep dan bij meisjes (17%). Het meest (29%) is door ouders aangedrongen waar het de keuze van een zelfstandig agrarisch beroep betreft. Hierbij is er wel een belangrijk verschil tussen de 1039 leerlingen van wie de ouders wel en de 166 leerlingen van wie de ouders geen agrarisch bedrijf hebben. Bij resp. 32% en 14% is door de ouders op deze keuze aangedrongen. Bij alle andere beroepen te zamen, is in gelijke mate (21%) door ouders met en zonder agrarisch bedrijf een zekere aandrang op de keuze uitgeoefend.

Het aandringen op de keuze van een zelfstandig agrarisch beroep hangt vooral samen met de kans op het verwerven van een agrarisch bedrijf. Door de mogelijkheid van opvolging hebben hiervoor leerlingen van agrarische herkomst een grotere kans dan leerlingen van wie de ouders geen agrarisch bedrijf hebben. Het aandringen op het kiezen van een ander dan het zelfstandig agrarisch beroep door ouders met een agrarisch bedrijf kan samenhangen met een ongunstige opvolgingssituatie.

Slechts weinig leerlingen (14%), die een niet-agrarisch beroep willen kiezen, stelden dat aandrang is uitgeoefend op de beroepskeuze, evenals bij leerlingen die uiteindelijk in loondienst in de agrarische sector willen gaan werken. Een groot deel van deze leerlingen is van niet-agrarische herkomst. Omdat ze geen kans hebben op een zelfstandig agrarisch beroep is voor een deel van deze leerlingen een agrarisch beroep in loondienst de meest aange-
wezen keuze.

7. Leerlingen die zelfstandig landbouwer of tuinder willen worden

7.1 Het verkrijgen van een land- of tuinbouwbedrijf

Van alle leerlingen hebben er 980 te kennen gegeven dat ze zelfstandig landbouwer of veehouder en 225 dat ze tuinder of kweker willen worden. De kans om in de toekomst een eigen bedrijf te kunnen verkrijgen wordt echter niet door alle leerlingen even groot geacht.

Tabel 7.1 Zekerheid voor verkrijgen van een land- of tuinbouwbedrijf

Mate van zekerheid	Aantallen leerlingen met plannen voor zelfstandig land- of tuinbouwbedrijf									
	totaal				waarvan					
			landbou- wer/vee- houder		tuinder/ kweker		ouders hebben .... agraris ch bedrijf			
							wel een		geen	
Erg zeker	368	30%	321	33%	47	21%	365	35%	3	2%
Vrij zeker	515	43%	404	41%	111	49%	476	46%	39	23%
Onzeker	322	27%	255	26%	67	30%	198	19%	124	75%
Totaal	1205	100%	980	100%	225	100%	1039	100%	166	100%

Ruim een kwart van de leerlingen is onzeker over het verkrijgen van een land- of tuinbouwbedrijf: van leerlingen van wie de vader geen land- of tuinbouwbedrijf heeft, is dit 75% en waar dat wel het geval is 19%. Van de leerlingen die tuinder of kweker willen worden, heeft in 28% van de gevallen de vader geen agrarisch bedrijf en van de leerlingen die landbouwer of veehouder willen worden 11%. Duidelijk is dat leerlingen eerder zelfstandig agrariër zullen worden als ze op het ouderlijk bedrijf kunnen opvolgen.

In aantal zijn er echter meer leerlingen die in onzekerheid verkeren afkomstig van een agrarisch bedrijf dan van buiten land- en tuinbouw. Naast het niet kunnen opvolgen zijn er kennelijk nog andere redenen voor deze onzekerheid.

Financiële moeilijkheden bij overname is de meest voorkomende reden van onzekerheid over het verkrijgen van een bedrijf. Dit geldt in meerdere mate voor tuinbouw- dan voor landbouwbedrijven. Een moeilijke opvolgingssituatie, vanwege meerdere opvolgers of doordat de vader nog te jong is om zich te laten opvolgen, komt bij landbouwbedrijven meer voor dan bij tuinbouwbedrijven. Het

ontbreken van een ouderlijk bedrijf, waardoor opvolging niet mogelijk is, komt verhoudingsgewijs meer voor bij gegadigden voor een tuinbouw- dan bij een landbouwbedrijf. Daarnaast zijn er volgens de betreffende geënquêteerden meer ouderlijke landbouw- dan tuinbouwbedrijven minder geschikt voor opvolging en zullen naar verwachting meer ouderlijke landbouw- dan tuinbouwbedrijven binnen afzienbare tijd worden opgeheven. Zowel voor landbouw- als voor tuinbouwbedrijven is 40% van de genoemde redenen van onzekerheid gelegen in de onmogelijkheid om ouders op te volgen.

Tabel 7.2 Redenen van onzekerheid bij verkrijgen van een land- of tuinbouwbedrijf

Redenen van onzekerheid	Aant.leerlingen met onzekerheid over verkrijgen van een bedrijf					
	totaal		waarvan in			
			landbouw		tuinbouw	
Financieel moeilijk	129	40%	90	36%	39	58%
Meer opvolgers, vader nog te jong	102	32%	94	37%	8	12%
Geen ouderlijk bedrijf	84	26%	60	23%	24	35%
Bedrijf minder geschikt	33	10%	31	12%	2	3%
Bedrijf wordt opgeheven	13	4%	12	5%	1	2%
Totaal	361	112%	287	113%	74	110%
Aantal leerlingen	322		255		67	

7.2 Financiële problemen bij overnemen van land- en tuinbouwbedrijven

Financiële problemen bij het overnemen van land- en tuinbouwbedrijven zijn een belangrijke oorzaak voor onzekerheid over de mogelijkheid een eigen bedrijf te verwerven. Daarnaast verwacht een aantal leerlingen die financiële moeilijkheden niet als oorzaak voor deze onzekerheid hebben genoemd evenals een aantal leerlingen die wel zeker zijn van een eigen bedrijf financiële moeilijkheden bij het overnemen van een bedrijf.

Bij afnemende zekerheid voor het verkrijgen van een bedrijf neemt de verwachting van financiële problemen bij overneming van een bedrijf toe. Van degenen die erg zeker zijn verwacht 45%, van degenen die vrij zeker zijn 61% en van degenen die onzeker zijn 86% heel of vrij zeker financiële problemen bij overnemen van een bedrijf. Uit tabel 7.2 blijkt dat bij 40% van degenen die onzeker zijn over het verkrijgen van een bedrijf, de financiële problemen een belangrijke oorzaak van deze onzekerheid zijn.

Van al degenen die zelfstandig landbouwer of tuinder willen worden, verwacht bijna een derde weinig of geen financiële moeilijkheden bij het overnemen van een bedrijf.

Tabel 7.3 Verwachting van financiële problemen bij overnemen van land- en tuinbouwbedrijven

Mate van zekerheid voor verkrijgen van een bedrijf	Aantal leerlingen	Percentage leerlingen dat bij overnemen van een bedrijf ..... financiële problemen verwacht				
		heel ze-ker	vrij ze-ker	niet di-rect	hele-maal niet	niet be-kend
Aard van bedrijf						
Erg zeker	368	15	30	44	5	6
Vrij zeker	515	20	41	32	1	6
Onzeker	322	46	40	8	1	5
Totaal	1205	25	38	29	2	6
Landbouwbedrijf	980	25	37	30	2	6
Tuinbouwbedrijf	225	27	40	27	2	4

7.3 Mogelijkheden die het middelbaar agrarisch onderwijs biedt voor leerlingen die geen land- of tuinbouwbedrijf kunnen verwerven

Slechts een klein deel (4%) van de leerlingen die zelfstandig landbouwer of tuinder wil worden, zal het niet erg betreuren als deze positie niet kan worden bereikt. Dit geldt zowel voor degenen die onzeker zijn als voor degenen die wel min of meer zeker zijn over hun kansen om een bedrijf te kunnen overnemen.

Op de vraag of het middelbaar agrarisch onderwijs voldoende mogelijkheden biedt voor andere beroepen dan zelfstandig landbouwer of tuinder heeft driekwart van de leerlingen die een dergelijk beroep wil uitoefenen een bevestigend antwoord gegeven.

Tabel 7.4 Mogelijkheden voor andere beroepen dan landbouwer of tuinder na opleiding bij middelbaar agrarisch onderwijs

Mate van zekerheid voor verkrijgen van een bedrijf	Aantal leerlingen	Perc. leerl. dat meent dat opleiding bij m.a.s. .... mogelijkheden biedt voor een ander beroep dan landbouwer of tuinder		
		vol-doende	te weinig	niet te weten
Uiteindelijke beroepsplannen				
Erg zeker	368	72	20	8
Vrij zeker	515	74	19	7
Onzeker	322	80	12	8
Totaal	1205	75	17	8
Landbouwer worden	980	74	18	8
Tuinder worden	225	79	16	5

Van de leerlingen die in onzekerheid verkeren over de mogelijkheid om een bedrijf te verkrijgen, vinden er iets meer dat de opleiding voldoende andere mogelijkheden biedt dan leerlingen die meer zekerheid hebben bij het verkrijgen van een bedrijf. Het in onzekerheid verkeren kan er toe hebben geleid dat ze zich meer op andere beroepen hebben georiënteerd.

7.4 Verwachtingen over leeftijd waarop zelfstandig in land- of tuinbouw

De verwachting die de leerlingen hebben over de leeftijd waarop men zelfstandig landbouwer of tuinder, eventueel in deelgenootschap, kan worden varieert met de mate van zekerheid omtrent het verkrijgen van een bedrijf.

Tabel 7.5 Leeftijd waarop wordt verwacht zelfstandig landbouwer of tuinder te kunnen worden

Mate van zekerheid voor verkrijgen van een bedrijf	Aantal leerlingen	Percentage leerlingen dat verwacht zelfstandig te kunnen worden op een leeftijd van				
		jonger dan 20 jaar	20-25 jaar	25-30 jaar	30 jaar en ouder	onbekende leeftijd
Uiteindelijke beroepsplannen						
Erg zeker	368	13	54	18	4	11
Vrij zeker	515	4	45	25	5	21
Onzeker	322	1	20	27	8	44
Totaal	1205	6	41	23	6	24
Landbouwer worden	980	6	41	23	6	24
Tuinder worden	225	6	42	25	4	23

Bijna een kwart kon nog geen uitspraak doen over de leeftijd van zelfstandig worden. Voor de leeftijd tot 25 jaar denkt 47% en na deze leeftijd 29% zelfstandig landbouwer of tuinder te kunnen worden. Tussen leerlingen die landbouwer en die tuinder willen worden, zijn er geen opvallende verschillen.

Bij afnemende zekerheid over het verkrijgen van een bedrijf neemt het percentage dat nog niet wist op welke leeftijd men zelfstandig landbouwer of tuinder verwacht te worden sterk toe. Dit geldt min of meer ook voor het percentage dat na de leeftijd van 25 jaar zelfstandig denkt te worden.

Bijlage 1. Vragenlijst

---

1 en 2	Nummer school en leerling
3	Gevolgde vakrichting
4	Opleidingsniveau (A- of B-opleiding)
5	Geslacht
6	Leeftijd
7	Beroep vader
8	Al of niet exploiteren van land- of tuinbouwbedrijf door vader
9	Oppervlakte ouderlijk bedrijf
10	Bedrijfstype ouderlijk bedrijf
11	Onderwijs voor de middelbare agrarische school
12	Levensfase waarin plannen voor middelbaar agrarisch onderwijs zijn ontstaat (lagere school of daarna)
13	Andere plannen dan middelbaar agrarisch onderwijs
14	Aard van de andere plannen en reden van afzien daarvan
15	Volgen van middelbaar agrarisch onderwijs in hoofdzaak eigen initiatief, aanraden ouders of aanraden school
16	Test voor schoolkeuze
17	Houding van ouders bij keuze van middelbaar agrarisch onderwijs
18	Plannen na verlaten middelbaar agrarische school
19 en 20	Uiteindelijk beroep
21	Levensfase waarin plannen voor uiteindelijk beroep zijn ontstaan
22 en 23	Geen of wel eerst andere plannen voor uiteindelijk beroep en eerst gekozen uiteindelijk beroep
24	Reden voor wijziging eerste plan voor uiteindelijk beroep
25 t/m 27	Overleg over uiteindelijk beroep gepleegd met
28 t/m 30	Aantrekkelijke kanten van uiteindelijk beroep
31	Tevredenheid van ouders met keuze uiteindelijk beroep
32 t/m 37	Uitspraken over motieven voor het kiezen van beroep van landbouwer of tuinder
38	Mate van zekerheid over beschikking agrarisch bedrijf
39	Redenen van onzekerheid over beschikking agrarisch bedrijf
40	Houding bij het niet kunnen verkrijgen van agrarisch bedrijf (heel erg jammer, wel jammer, niet zoveel schelen)
41	Leeftijd waarop zelfstandig (eventueel deelgenoot) landbouwer of tuinder
42	Idee over financiële moeilijkheden bij overname land- of tuinbouwbedrijf
43	Oordeel over mogelijkheden na middelbare agrarische school voor een ander beroep als het niet mogelijk is landbouwer of tuinder worden (voldoende of te weinig)
44	Oordeel achteraf over keuze van middelbaar agrarisch onderwijs
45 t/m 47	Redenen voor het volgen van middelbaar agrarisch onderwijs
48	Oordeel over plaatsingsmogelijkheden na middelbaar agrarische school en handelswijs bij moeilijkheden daarbij

---

Bijlage 2. Vestigingsplaats van scholen en aantal geëquëteerde leerlingen

	Aantal leerlingen				totaal
	A-opleiding		B-opleiding		
	jongens	meisjes	jongens	meisjes	
Groningen (alg.)	26	1	20	-	47
Groningen (chr.)	38	2	27	2	69
Dokkum	18	1	13	-	32
Lauwarden	27	2	17	-	46
Drachten	36	1	16	1	54
Sneek	17	1	16	-	34
Emmen	31	1	13	-	45
Meppel	22	1	21	-	44
Frederiksoord	48	16	19	3	86
Zwolle	22	-	14	1	37
Raalte	22	-	23	-	45
Hardenberg	16	-	9	-	25
Hengelo (O)	36	2	19	1	58
Zenderen	20	-	14	-	34
Emmeloord	62	1	37	-	100
Putten	11	1	22	-	34
Zutphen	23	1	15	1	40
Winterswijk	24	1	13	1	39
Doetinchem	46	1	20	-	67
Nijmegen	73	20	38	14	145
Tiel	28	1	18	2	49
Utrecht (L)	37	3	31	1	72
Utrecht (T)	57	18	33	5	113
Alkmaar	38	2	40	3	83
Hoorn (L)	15	1	14	1	31
Hoorn (T)	40	10	31	3	84
Aalsmeer	41	16	41	19	117
Boskoop	69	6	-	-	75
Lisse	21	-	-	-	21
Rijswijk	-	76	-	-	76
De Lier	30	5	27	-	62
Gouda	39	1	18	1	59
Dordrecht	37	4	-	-	41
Gorinchem	18	1	17	2	38
Goes	29	2	17	-	48
Schoondijke	-	-	12	1	13
Breda	85	15	39	6	145
Cuyk	13	-	-	-	13
Boxtel (L)	45	1	44	2	92
Oss	16	-	21	1	38
Helmond	22	-	21	2	45
Venlo	61	16	18	7	102
Horst	13	4	18	2	37
Roermond	22	1	-	-	23
Kapel-Avezaath	14	8	13	8	43
Velp (M.B.C.S.)	63	4	-	-	67
Bolsward (Te)	9	-	-	-	9
Boxtel (Te)	17	-	-	-	17

Bijlage 3. Uiteindelijke beroepsplannen naar afdeling en vakrichting

Uiteindelijk beroep	Totaal- aantal leer- lingen	Aantal leerlingen in de afdeling				
		land- bouw	tuinbouw produk- tie	tuinbouw dienst- verlening: vakrichting aanleg en bloemsier- onderhoud kunst	bosbouw en cul- tuur- techniek	levens- midde- len- techniek
Zelfstandig agrarisch:						
- landbouwer, veehouder	980	966	8	3	1	1
- tuinder, kweker	225	11	179	24	10	-
- overig	56	36	11	3	2	-
Totaal	1261	1013	198	30	13	1
Loondienst agrarisch:						
- land- en tuinbouw	93	56	29	4	3	-
- overig	53	52	1	-	-	-
Totaal	146	108	30	4	3	-
Zelfstandig in groene sector, bloemist/winkelier						
	164	2	18	93	51	-
Loondienst groene sector:						
- bosbouw	50	16	11	14	-	-
- hovenier	48	1	2	43	2	-
- overige	156	15	9	122	4	-
Totaal	254	32	22	179	6	-
Loondienst bloemist/winkelier						
	58	1	10	5	42	-
Loondienst ov. agrar. verwant:						
- cultuurtechniek	48	14	-	5	-	-
- dierenverzorging	33	27	1	5	-	-
- levensmiddelenindustrie	19	8	-	-	-	11
- overig	337	180	94	35	19	3
Totaal	437	229	95	45	19	14
Niet-agrarisch:						
- zelfstandig	28	15	4	6	-	2
- loondienst	130	62	22	31	11	2
Totaal	158	77	26	37	11	4
Onbekend						
	216	103	38	47	14	7
Totaal	2694	1565	437	440	159	26